

ઓમ, સ્વસ્તિકા અને શિવલિંગ

Om Swastika and Shivalinga

Dr. Narsinhbhai Maganlal Patel

ઓમ, સ્વસ્તિક અને શિવલિંગ

Om, Swastika and Shivalinga

ડો. નરસિંહભાઈ મગનલાલ પટેલ
(ઉકાવાળા)

જગત જાગરાણ પબ્લીકેશન

Dedication

My reverend mother **Kuwarben**

Inspiration

Sanatan Culture

Credits

Snehaben and Priyesh

For their special assistance

Price

Fifty Rupees

Copyrights

All rights reserved

Contact

Dr Narsinhbhai Maganlal Patel

Through Publisher

First Edition December 2005

Publisher

Jagat Jagaran Publication

Seri-2, Laxmipura, Palanpur

Banaskantha District

Gujarat State, India

પ્રસ્તાવના

આ પુસ્તક મેં સમજુ માનસવાળા અને ઉત્સુક વાંચકો માટે લખ્યું છે. અંધશ્રદ્ધાવાળા અને બુદ્ધિવહિન વાંચકોએ અહીં જ થોભી જવું. સનાતન સંસ્કૃતિમાં વિવિધ વિચારો અને ઘણા હેતુઓ દર્શાવવા માટે સંજ્ઞાઓ અને આકૃતિઓ વપરાય છે. તેમાંની મુખ્ય ત્રણ (ઓમ, સ્વસ્તિક-ચાંદલો અને શિવલિંગ) પાછળ છૂપાયેલું સત્ય અહીં ચોક્કસાઈથી બતાવ્યું છે. મારા લાંબા વખતના ઊંડા મનોમંથન અને વૈજ્ઞાનિક વિચારસરણીથી તે વર્ષોથી ગૂંચવાયેલા કોકડાનો આપણા ઋષિમુનિઓએ ગોઠવેલો સાચો ઉકેલ જોઈ શક્યો છું.

ઓમ અથવા ઓમકાર મંત્ર આપણે બધા જાણીએ છીએ. તે ઉચ્ચાર દર્શાવવા આપણે **ૐ** સંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરીએ છીએ. તે સંજ્ઞાની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે આપણી પુરાણી સરસ્વતીસિન્ધુ સંસ્કૃતિમાંથી થઈ હતી તે આ પુસ્તકમાં વિગતવારથી આપ્યું છે. ગુજરાત પ્રાંત સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશનો એક અગત્યનો ભાગ હતો. પુરાણી મહાન સરસ્વતી નદીના પટની નવી શોધથી તે નક્કી થયું છે. **ૐ** સંજ્ઞાનો ભેદ જાહેર કરવાથી ઓમકાર મંત્રની સનાતન સંસ્કૃતિમાં આધ્યાત્મિકતા અને અગત્યતા ઓછી થતી નથી. તેની ઉત્પત્તિની જાણથી આપણને પૂરતો ખ્યાલ આવેશે કે આદિ સનાતન સંસ્કૃતિ વૈજ્ઞાનિક પાયા ઉપર રચાયેલી છે. **ૐ** તે બ્રહ્માંડના સર્જનનો નાદ છે. તેને સેવવાથી આત્માની ઊંડાઈ અને બ્રહ્માંડની છેલ્લી હદનો ખ્યાલ આવે છે.

સ્વસ્તિક અથવા સાથિયો આપણે બધા જ શુભ પ્રસંગોમાં (લગ્ન વગેરેમાં) વાપરીએ છીએ. **卐** તે મંગળની નિશાની છે. તે આકૃતિ પણ આપણી પુરાણી સરસ્વતીસિન્ધુ સંસ્કૃતિના ખંડિયેરોમાંથી (ધોળાવીર, રાખીગ્રહી, બાનાવલી વગેરેમાંથી) પથ્થરની ઠીકરીઓ ઉપર કોતરેલી મળી આવી છે. તે સંજ્ઞાની ઉત્પત્તિ સૂર્યદેવની આકૃતિ ઉપરથી આવી હતી. પુરાણી સનાતન સંસ્કૃતિમાં સૂર્યની અગત્યતાનો આપણા પૂર્વજોને પહેલેથી જ ખ્યાલ હતો. સૂર્ય વગર કોઈ જીવ પેદા થાય નહિ અને જીવે નહિ. સૂર્યની આકૃતિમાંથી વળી સાધુઓ જે સંજ્ઞા (**☸**)

કપાળ અને બાહુ ઉપર વાપરે છે તે પાણ આવી હતી. તેની વપરાશથી તે લોકો બતાવે છે કે સૂર્ય જગતનો સ્વામી છે. સૂર્યની તે સંજ્ઞામાંથી ચાંલ્લાની સંજ્ઞા ■ પાણ આવી હતી. ચાંલ્લાવાળી યુવતી જાહેર કરે છે કે તેને સ્વામી છે. પાણ હવે ચાંલ્લો સ્ત્રીઓ માટે ફક્ત શણગાર બન્યો છે.

ભારતના દરેક ગામમાં શિવજીનું મંદિર જોવા મળશે. શિવજીના પૂજનની શરૂઆત પાણ સરસ્વતીસિન્ધુ સંસ્કૃતિમાંથી થઈ હતી. સરસ્વતી નદીની અગત્યતાને લીધે શિવજીનો વિચાર અને તેમનું આકૃતિકરણ થયું હતું. શિવલિંગ શબ્દનો અર્થ પથ્થરનો પહાડ (શિવ=પથ્થર, લિંગ=પહાડ) થાય છે. સૂર્યની આકૃતિમાંથી આવેલી સંજ્ઞા ☐ તમને શિવલિંગ ઉપર દર્શાવેલી જોવા મળશે. બરફથી છવાયેલા કૈલાશ પર્વત ઉપર સૂર્યના કિરણો પડવાથી પાણી વહેતું હતું જેમાંથી સરસ્વતી નદી વહેતી હતી. તે પથ્થરના પહાડમાંથી પેદા થયેલી સરસ્વતી નદી જીવનના પ્રાણ જેવી હતી. તેથી આપણે સરસ્વતી નદી જેમાંથી ઉત્પન્ન થઈ તેવા શિવલિંગનું (પહાડનું) પૂજન કરીએ છીએ. શિવલિંગ એટલે લિંગ+યોની (પુરુષ અને સ્ત્રીની જનેન્દ્રિયો) અર્થવાળી અક્કલના બારદાન લોકોએ પ્રચલિત કરેલી માન્યતા સાચી નથી. કળશમાંથી તરપતા પાણી અને શિવલિંગ ઉપરની સૂર્યની સંજ્ઞા વિષે સાચો ખ્યાલ આવ્યા પછી આ વિષે પુરતી સમજણ પડશે. સરસ્વતી નદી સુકાવાની કડ્ડા ઘટનાથી આપણે શિવલિંગ (👤) પાછળ છૂપાયેલું સત્ય ભૂલી ગયા હતા.

આ પુસ્તક વાંચવાથી આપણી જૂની સંજ્ઞાઓ કેવી રીતે શરૂ થઈ હતી તેની સાચી હકીકત જાણવા મળશે અને તેથી પુરાણી સનાતન સંસ્કૃતિમાં આપણો વિશ્વાસ દૃઢ બનશે.

છેલ્લે મને જરૂરી મદદ માટે મારા ઘરના સમુબેન, શૈલેષ, ઉષા, ભૂપેન્દ્ર, સ્નેહા, પ્રિયંકા, પ્રિયેષ અને વિવેકનો હું ઋણી બન્યો છું.

જય ભારત

ડૉ. નરસિંહભાઈ મગનલાલ પટેલ
લક્ષ્મીપુરા, પાલનપુર, ગુજરાત
પોષ ૨૦૬૨, ડીસેમ્બર ૨૦૦૫

અનુક્રમણિકા

પ્રસ્તાવના	૩
૧ ઓમ ઐ	૭
અત્યારે વપરાતી ઓમની ઐ સંજ્ઞાની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ હતી તે અહીં સંશોધનથી આકૃતિઓ આપીને સમજાવ્યું છે. ઓમ સ્વરની શરૂઆત આપણા વૈદિક યુગ વખતે થયેલી અને ત્યારે ચિત્રથી તેને બતાવવામાં આવતો હતો. ત્યાર પછી દેવનાગરી લિપિમાંથી ઐ સંજ્ઞા બની હતી.	
૨ સ્વસ્તિક અને ચાંલ્લો卐 ●	૧૪
સ્વસ્તિક અને ચાંલ્લો સૂર્ય માટેની સંજ્ઞાઓ છે. વૈદિક યુગની શરૂઆતથી સૂર્ય દર્શાવવા કેવી અને કેટલી આકૃતિઓની વપરાશ હતી તે સમજાવ્યું છે.	
૩ શિવલિંગ	૨૪
શિવલિંગ શું દર્શાવે છે અને તેની શરૂઆત કેવી રીતે થઈ તે બતાવ્યું છે. અત્યારની શિવજીની પ્રતિમામાં બતાવવામાં આવતી સંજ્ઞાઓનો સાચો અર્થ શું છે તે વિગતવારથી સમજાવ્યું છે. <u>આ પછીનાં પ્રકરણો અંગ્રજીમાં વાંચવાવાળાઓ માટે આપ્યાં છે.</u> <u>English version of the above chapters.</u>	
Content	
Introduction	41
4 Om ઐ	43
This chapter describes the evolution of the Om ઐ sign which is being used in the modern Sanatan culture.	
5 Swastika and Chanllo卐 ●	52
Swastika and Chanllo are pictorial representation of the sun from the Vedic age. Their evolutions along with other configurations of the sun are described here.	
6 Shivalinga	64
What is represented by the Shivalinga and the pictorial attributes on Shiva's human form are deciphered and explained here. Prevalent beliefs for them are not true.	

આકૃતિઓની યાદી

- ૧ સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશની હદ બતાવતો નકશો ૯
અહીં પુરાણ સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશની હદ અને જૂનાં સ્થળો
બતાવવામાં આવ્યાં છે.
- ૨ સૂર્યની સંજ્ઞામાંથી ચાંદલાની ઉત્પત્તિ ૨૨
સૂર્યની સંજ્ઞામાંથી ચાંદલાનું બિન્દુ કેવી રીતે આવ્યું તે અહીં
સચિત્ર બતાવ્યું છે.
- ૩ શિવલિંગ જેવાં કૈલાસ પર્વતનાં દૃશ્યો ૩૫
કૈલાસ પર્વતનાં દૃશ્યો આપી અહીં શિવલિંગની અને
નાગની પ્રતિમાનું જોડાણ કેવી રીતે આવ્યું તે બતાવ્યું છે.

List of Figures

- 1 A map showing the area of the
Saraswatisindhu civilization 9**
The area of the Saraswatisindhu
civilization is indicated here.
- 2 Creation of Chanllo from Symbol 22**
These photographs show how the
sun symbol became Chanllo.
- 3 Views of Mount Kailash vs the
Shivaling 35**
Pictures of the Mount Kailash Showing
similarity with the Shivalinga and Naga
shaped (Cobra hood) rock at the summit.

૧ ઓમ ઐ

આપણી પુરાણી સનાતન સંસ્કૃતિમાં ઓમકાર મંત્રની ખૂબજ અગત્યતા છે. તેને જગતની ઉત્પત્તિનો સ્વર કહેવાય છે. આધુનિક લખાણોમાં આપણે જે સંજ્ઞા (ૐ) વાપરીએ છીએ તે ખરેખર તો દેવનાગરી લિપિમાં તેના ઉચ્ચારના લખાણની સંક્ષિપ્ત છે. તેની આગળ ઉપર વિગતવારથી છણાવટ કરીશું. સનાતન સંસ્કૃતિમાં આવી ઢોલભરી સંજ્ઞાઓ અને આકૃતિઓ વપરાય છે. તેમને છીછરી નજરે જોતાં આપણને તેમના અર્થની સાચી સમજણ પડતી નથી. કદાચ ઘણાને તે સંજ્ઞાઓ અને આકૃતિઓ હાસ્યાસ્પદ અને મૂર્ખતાવાળી લાગતી હશે. પરંતુ દરેક માણસને તેમનો પ્રાચીન સાચો અર્થ શોધવાની અને તેમની ઉત્પત્તિની ક્રિયાની પાછળ રહેલું રહસ્ય જાણવાનો આનંદ અનોખો અને અખૂટ આવશે.

ઓમ સંજ્ઞાનાં ઊંડાં મૂળ આપણી પુરાણી યોગ પદ્ધતિમાં છૂપાયેલાં છે. આદિ કાળમાં માનવોએ અગ્નિનો ઉપયોગ શરૂ કર્યો હતો ત્યાર પછી ગરમી માટે તાપણી કરી ટોળે બેસતા હતા. તાપણી સામે ટગર ટગર લાંબો વખત જોવાથી માણસને અનોખો માનસિક અનુભવ થતો હતો.

તે અનુભવમાંથી યોગ પદ્ધતિની શરૂઆત થયેલી. ગાંજો, સોમરસ (ઋગવેદમાં જણાવેલો) વગેરે લેવાથી થતી માનસિક પરિસ્થિતિ જેવી જ પરિસ્થિતિ તાપણી સામે જોવાથી ઊભી થતી હતી. આજે પણ સાધુલોકો ધૂણી કરીને તેની સામે ધ્યાનયોગ કરે છે. અહીં તેમ ધ્યાનમાં બેઠેલા એક સાધુની છબી આપી છે. આદિ માનવને આમ ધ્યાનયોગ કરવાથી શરીર અને માનસ ઉપર શાંતિની ખૂબ જ સારી અસર થાય છે તેનો ખ્યાલ આવ્યો હતો. તે સારી અસરની યોગ્ય જગ્યા અને યોગ્ય વખતે ઉત્પત્તિ કરવા માટેની

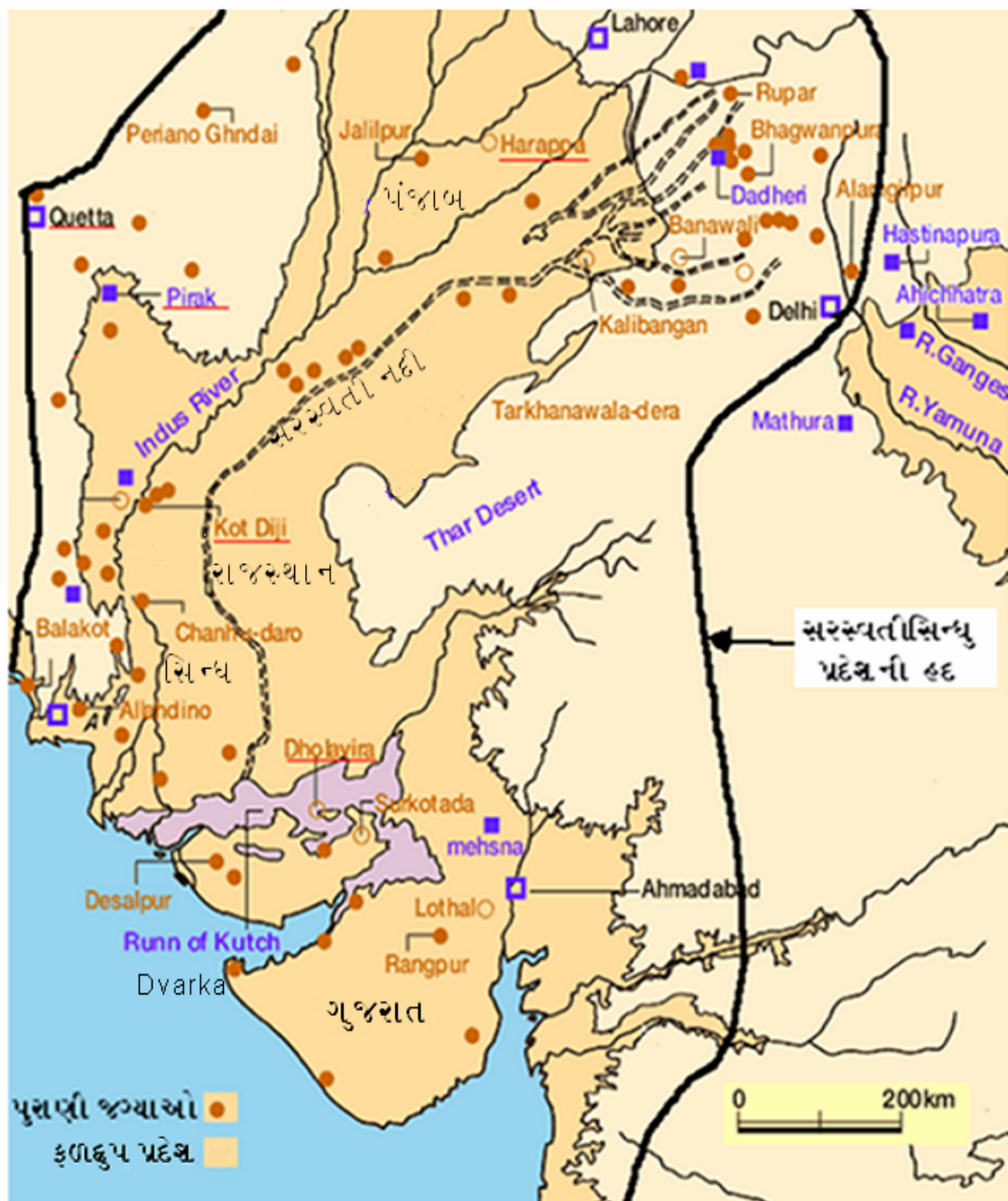

Sadhu meditating in front of fire

ક્રિયાઓની તેમણે શોધો શરૂ કરી હતી. તે શોધોમાંની એક શોધ ઓમકાર મંત્રના સતત રટણ અને ઊંડા મનનથી તે અવસ્થા ઊભી કરવાની હતી. આ ક્રિયાને યોગ પદ્ધતિનું નામ આપવામાં આવ્યું હતું. યોગ એટલે આત્મા અને શરીરનું જોડાણ. આ પદ્ધતિના ઉપચારથી માણસ આત્માની ઊંડાઈ અને બ્રહ્મમાંડની હદનો ખ્યાલ લાવી શકે છે.

સાત હજારથી વધારે વર્ષ પહેલાં સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશમાં સનાતન સંસ્કૃતિની શરૂઆત થઈ હતી. આકૃતિ-૧માં પુરાણા સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશની હદ બતાવતો નકશો આપ્યો છે. તે પુરાણા પ્રદેશમાં સરસ્વતી અને સિન્ધુ નદીઓ વહેતી હતી. સિન્ધુ નદીનો પટ લગભગ અત્યારે છે તેમ જ હતો. સરસ્વતી નદીનો પટ રાજસ્થાન, સિંધ અને ગુજરાતમાં તેને સમાન્તર પણ પૂર્વ દિશામાં હતો. કૈલાશ પર્વતમાં તેનું મૂળ હતું. હિમાલય અને શિવાલિક પર્વતોમાંથી શરૂ થયેલી ઘણી નદીઓ તેને મળતી હતી. પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાં પૃથ્વીના પડના હલનચલનને લીધે (Plate Tectonics) ધરતીકંપ થવાથી તે નદીની સુકવાણીની શરૂઆત થઈ હતી. તેની શાખાઓ ધરતીકંપની અસરથી તેને મળતી બંધ થવાથી તેની સુકવાણીના ગણેશ મંડાણા હતા. આજથી ચાર હજાર વર્ષ પહેલાં તે સુકાઈને એકદમ ભાઠો થઈ ગઈ હતી. વળી તે વખતે લગભગ ત્રણસો વર્ષ સુધી આખી દુનિયામાં દુકાળની પરિસ્થિતિ (El Ninio) રહી હતી. તેથી સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશમાંનો ઘણો વિસ્તાર રણમાં ફેરવાઈ ગયો હતો. આ પરિસ્થિતિના આઘાતથી આપણે તે વિશાળ અને ભવ્ય સરસ્વતી નદીને આખા ભારતમાં ભૂલી ગયા હતા. ફક્ત પ્રયાગમાં ત્રિવેણી (ગંગા, જમના અને સરસ્વતી) સંગમમાં અને આપણા શાસ્ત્રોમાં તેનો ઉલ્લેખ કરેલો રહી ગયો હતો. વખત પસાર થતાં તેને ઘણા લોકો કાલ્પનિક નદી તરીકે ગણવા લાગ્યા હતા. ખાસ કરીને પશ્ચિમના વિદ્વાનોએ આર્યોની ચડાઈનો ખોટો તર્ક (Aryan Invasion Theory) કરીને તે કલ્પનાને દૃઢ બનાવી હતી.

છેલ્લા પાંચીસ વર્ષમાં થયેલી નવી શોધો જેવી કે અંતરિક્ષમાંથી પાડેલી છબીઓ વગેરેથી સરસ્વતી નદીના પુરાણા પટની શોધ થઈ છે. અત્યારે આપણે જાણીએ છીએ તે પ્રમાણે સરસ્વતી નદીનો પુરાણો

સરસ્વતી નદી,
સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશની હદ અ ને ફળદ્રુપ પ્રદેશ બતાવતો નકશો

આકૃતિ-૧ (Figure-1)

પટ તુટેલી બેવડી લીટીથી આકૃતિ-૧માં બતાવવામાં આવ્યો છે. તેમાં તેની કેટલીક જૂની શાખાઓ પણ બતાવી છે. ભારતના વૈજ્ઞાનિકોએ (Indian Institute of Ocean Technology) ઈ.સ. ૨૦૦૨ના જાન્યુઆરીમાં ખંભાતના અખાતમાં નવ હજાર વર્ષ પહેલાં ડૂબી ગયેલાં બે શહેરો શોધ્યાની જાહેરાત કરી હતી. તે શહેરો સરસ્વતીના કાંઠા ઉપર હતાં તેમ માનવામાં આવે છે. તે કારણથી હવે એવું વિચારવામાં આવે છે કે અતિ પુરાણ કાળમાં સરસ્વતી નદી ગુજરાતમાં કચ્છ તરફથી નળ સરોવર અને લોથલ બંદરથી ખંભાતના અખાતમાં ઠલવાતી હતી (જુઓ પાના ૪૫ ઉપરનો નકશો). તે સરસ્વતીના કાંઠા ઉપર અને ખીણમાંના આશ્રમોમાં ઋષિમુનિઓએ ઋગવેદ, સામવેદ, યજુર્વેદ, અર્થવેદ, ઉપનિષદો, વગેરે વેદોનું લખાણ કર્યું હતું. તે લખાણો પહેલાં ઓમ મંત્રની (ૐ) શરૂઆત પણ સરસ્વતી નદીના કાંઠા ઉપર થઈ હતી.

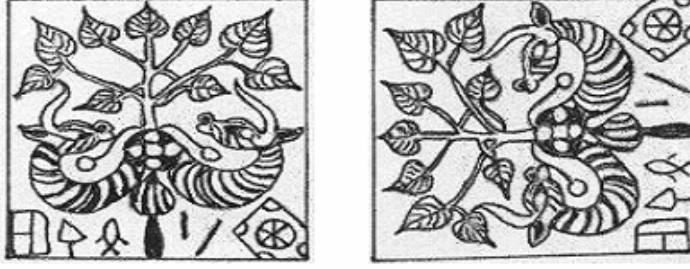
સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશનાં ઘણાં જુનાં શહેરોનાં (ધોળાવીર, મોહનજોડેરો, લોથલ બંદર, રાખીગ્રહી, બાનાવલી, વગેરે) ખંડિયેરો ગુજરાત, સિંધ, પંજાબ અને રાજસ્થાનમાંથી મળી આવ્યાં છે. તે ખંડિયેરોમાંથી પથ્થરની સુંદર કોતરણીવાળી ઠીકરીઓ મળી આવી છે. તે પાંચ હજારથી વધારે વર્ષથી જુની પથ્થરની તકતીઓમાંની એક અહીં તે વખતના લખાણવાળી બતાવી છે. તે તકતીની આકૃતિમાં કૂંડામાં (પૃથ્વી) છોડ (જીવ) રોપેલો બતાવ્યો છે. તે ચિત્ર બતાવે છે કે ધરતીમાતા જીવોનું પોષણ કરે છે. તે વિચાર પણ ઓમકાર મંત્રમાં ગોઠવાયેલો છે. તેથી પુરાણા ઓમકાર નાદને દર્શાવવા માટેની તે આકૃતિ સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશમાં બનાવવામાં આવી હતી તેમ માનવામાં આવે છે.

5000 years old Om
Sign from ancient
Sanatan culture

સરસ્વતી નદીના કાંઠા ઉપરનાં શહેરોમાં લખાતી લિપિ અને જુની સંજ્ઞાઓ ઉપરથી પ્રથમ બ્રાહ્મી લિપિ અને તેમાંથી જ્યારે દેવનાગરી લિપિની શરૂઆત કરી ત્યારે તે ઓમકાર મંત્ર ઉપરથી અ અક્ષર

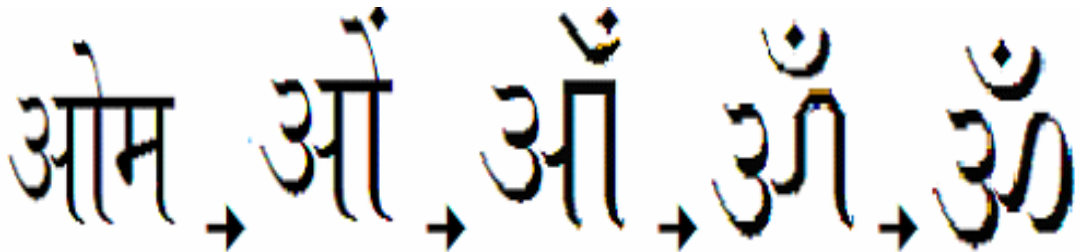
બનાવવામાં આવ્યો હતો. અહીં ઉપરવાળી ઓમકાર મંત્રની છબી ઉપરથી બનાવેલું રેખાચિત્ર આપ્યું છે. તે રેખાચિત્ર પ્રમાણે હજુ પણ

Sketch of ancient Om sign and rotated 90 degrees

કન્નડ અને તેલુગુ ભાષાઓમાં ઓમકાર મંત્રની સંજ્ઞા જણાવવામાં આવે છે. તે રેખાચિત્રને નેવું અંશે ફેરવીને પણ બતાવ્યું છે. તેમ ફેરવેલું રેખાચિત્ર અને અ અક્ષરની સામ્યતા આપણને ચોખ્ખી દેખાય છે. આ રીતે જ બીજા બધા દેવનાગરી લિપિના અક્ષરોની ગોઠવણી જાણીતા ઉચ્ચારો ઉપરથી ભારતના વિદ્વાનોએ બિહારના પાટલીપુત્ર શહેરમાં અઢી હજારથી વધારે વર્ષ પહેલાં કરી હતી તેમ માનવામાં આવે છે.

ઓમકાર મંત્રમાં બીજા બધા નાદ સમાયેલા છે તેમ સનાતન સંસ્કૃતિમાં માનવામાં આવે છે. ઓમકાર મંત્ર ત્રણ અક્ષરોનો બનેલો છે (અ-અ, ઓ-ઓ અને મ-મ). આમ તે ઉચ્ચારને દેવનાગરી લિપિમાં ઓમ-ઓમ લખાણથી લખવામાં આવે છે. તે ઓમના લખાણને ઝડપથી લખવાથી સમય જતાં ધીમા ધીમા ફેરફારો થતા રહ્યા હતા. તે ફેરફારો અહીં આપેલી આકૃતિમાં બતાવ્યા છે અને તેમાંથી આવેલી ઓમની જાગતી જોધ સંજ્ઞા છેલ્લે બતાવવામાં આવી છે.

Sequence of changes to the Om representation in Devanagari

બધા સમજુ માણસોને હવે ॐ મંત્રની સંજ્ઞા આપણી સનાતન સંસ્કૃતિમાં કેવી રીતે આવી હતી તેનો પુરતો ખ્યાલ આવ્યો હશે. આમ

સરસ્વતીસિન્ધુ સંસ્કૃતિના પુરાણા અક્ષરો ઉપરથી આવેલી બ્રાહ્મી લિપિમાંથી દેવનાગરી લિપિનું ઘડતર થયેલું જેમાંથી અત્યારની આપણી અદ્ભૂત ઓમકાર મંત્રની સંજ્ઞા ઊભી થઈ હતી. આ જીભાજોડ વગરની સચોટ હકીકત છે.

આપણને જાણીને આનંદ થશે કે એશિયામાં બ્રાહ્મી લિપિમાંથી આવેલી સેંકડો લિપિઓ આજે પણ વપરાય છે. ભારતમાં ગુજરાતી, બંગાળી, હિંદી, મરાઠી, પંજાબી અને સંસ્કૃતની લિપિઓ સિવાય દક્ષિણની બધી જ લિપિઓ (કન્નડ, તામીલ, તેલુગુ, મલાયલમ, વગેરે) પણ તેમાંથી જ આવી છે. એશિયાના બીજા દેશોની (તિબેટ, શ્રીલંકા, થાયલેન્ડ, જાવા, ફિલિપાઈન્સ, ઈન્ડોનેસિયા, મલેસિયા, કમબોડિયા, વગેરે) લિપિઓ પણ આપણી બ્રાહ્મી લિપિમાંથી જ આવી હતી. આ બધી લિપિઓમાં ઓમકાર મંત્ર થોડેઘણો અંશે આપણે લખાણમાં દર્શાવીએ છીએ તેમજ દર્શાવવામાં આવે છે. અહીં તિબેટમાં ઓમ કેવી રીતે લખાય છે તે આપ્યું છે. તેના નિરીક્ષણથી આપણને Om written in Tibetan ખ્યાલ આવશે કે આપણી ઓમ ૐ સંજ્ઞાને લખાણમાં તે એકદમ મળતા આકારનો દેખાય છે. આપણી સનાતન સંસ્કૃતિ ત્યારે કાબૂલથી ક્વાલા લ્મપુર અને કૈલાશથી કોલંબો સુધી ફેલાયેલી હતી. પ્રકૃતિનો પ્રકોપ અને છેલ્લી હજાર વર્ષની ગુલામીમાં આવી કેટલીએ પ્રાપ્તિઓ અને હકીકતો આપણે બિલકુલ ભૂલી ગયા હતા.

અહીં આપેલા ઓમમંત્રની ઉત્પત્તિના ઇતિહાસથી તે મંત્રની અગત્યતા આપણી સનાતન સંસ્કૃતિમાં જરાએ ઘટતી નથી. ખરેખર તો આ સંજ્ઞાની વૈજ્ઞાનિક રીતથી થયેલા ઘડતરની જાણથી આપણી શ્રદ્ધા તેમાં દૃઢ થાય છે. આપણી પુરાણી સંજ્ઞાઓ અને આકૃતિઓની પાછળ છુપાયેલા ગંભીર અર્થોની આપણને જાણ થવાથી આપણા ધર્મનું આચરણ સદાચારથી કરવા માટેનો ઉત્સાહ મળશે. બહારની સંસ્કૃતિઓએ ઘાતકી અત્યાચારો કરીને આપણી જૂની સનાતન સંસ્કૃતિનો સંપૂર્ણ નાશ કરવા હજારો વર્ષથી પ્રયત્નો કર્યા હતા અને કરે છે. છતાંએ તે ચમત્કારિક રીતે હેમખેમ સચવાઈ રહી છે. આ ચમત્કારિક

રક્ષાણું એક કારણ આપણા ઋષિમુનિઓએ ઘડેલી સંજ્ઞાઓ અને આકૃતિઓ ઉપર આપણી પુરી શ્રદ્ધા હોવાનું છે. વળી સનાતન સંસ્કૃતિના પાયામાં ઋષિમુનિઓએ કંઈક અજાણી સમજણોની ગોઠવણો કરી છે તેથી તે સાત હજાર વર્ષથી માનવતાનો સંદેશો આપ્યા જગતને આપી રહી છે. આખી દુનિયાની બીજી બધી જ પુરાણી સંસ્કૃતિઓ (ફરોનિક, મેસોપોટેમિયન, પરસીયન, ગ્રીક, રોમન, વગેરે) પાયાની સમજણ વગર નાશ થઈ ગઈ હતી.

ૐ કંઈ એક શબ્દ નથી. તે એક મંત્ર છે. સંગીતની માફક તેને નાતજાત, મારુંતારું, તવંગરભિખારી, નાનામોટા, ભાણેલઅભણ, કાળાધોળા, નરનારી, વગેરે માનવે ઉત્પન્ન કરેલા વાડાઓ નડતા નથી. વખત પસાર થવાથી તે જૂનો પણ થતો નથી. તેના સેવનથી મનુષ્યને આત્માની ઊંડાઈ અને જગતની ગહનતાનો પૂરો ખ્યાલ આવે છે.

ૐ

૨ સ્વસ્તિક અને ચાંદલો 卐 ●

સ્વસ્તિક 卐

સનાતન સંસ્કૃતિમાં (હિંદુ, જૈન, શીખ અને બૌદ્ધ) ઘણી પવિત્ર આકૃતિઓ અને સંજ્ઞાઓ છે તેમાંની 卐 એક ગણાય છે. પરંતુ આધુનિક જમાનામાં જર્મન દેશના શ્રી હિટલરવાળા નાઝી (Nazi) લોકોની સંજ્ઞા તરીકે તે પશ્ચિમના દેશોમાં વધુ પ્રખ્યાત છે. તે સંજ્ઞાને સ્વસ્તિક કહેવામાં આવે છે. સ્વસ્તિક શબ્દ ઉત્તમ સંસ્કૃતમાંથી આવ્યો છે. તે સુ (સુઃ) એટલે સારુ અને અસ્તિ (અસ્તિ) એટલે થવું એમ બે શબ્દોમાંથી બનેલો છે. આમ તે શબ્દોને સમાસની રીતથી જોડવાથી સ્વસ્તિક (સ્વસ્તિક) શબ્દ થયો છે. ગુજરાતીમાં તેનો અર્થ સુભ-થાવ અથવા સુભકરનાર થાય છે અને તે સંજ્ઞાને સાથિયો કહેવાય છે. સાથિયો મંગળ પ્રસંગોમાં કંકુ અથવા અનાજના દાણાથી દોરવામાં આવે છે. વેપારીઓ તેમના ચોપડાના પહેલા પાનામાં, ઘરના ઉબરા ઉપર, દરવાજાઓ ઉપર, મંદિરોમાં બધે, લગ્નની વેદી ઉપર અને ઘર વગેરેના પાયા શરૂ કરતાં સૂર્ય દેવની ભૌતિક હાજરી જણાવવા અને તેઓ વિધિમાં સાક્ષી છે તે માટે દોરવામાં આવે છે.

સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશમાં સનાતન સંસ્કૃતિની શરૂઆત થઈ હતી તે હવે નક્કી થયું છે. સનાતન સંસ્કૃતિના પહેલા તબક્કાને વૈદિક યુગ કહેવાય છે. તે આજથી લગભગ પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાં થયેલો. તે વખતે સૂર્યને વૈદિક સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ગુજરાતીમાં **સવિતર** કહેવામાં આવતો હતો. આ હકીકતનો ખ્યાલ ઋગવેદના પવિત્ર ગાયત્રી મંત્ર ઉપરથી આવશે. તે મંત્રના અર્થ ઘણા સ્તરોમાં છે.

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં
ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યોનઃ પ્રચોદયાત્

આપણે પાયાના સ્તરનો અર્થ જોઈએ. ॐ=ભગવાન છે, ભૂઃ=પાણી, ભુવઃ=ભૂમિ, સ્વઃ=સ્વર્ગનો, તત=તું, **સવિતુ=સવિતર** -સૂર્ય, વરેણ્યમ

=વાર્ણન કરી, ભર્ગો=ભજું છું, દેવસ્ય=દેવને, ધીમહિ=તે મહા, ધિયઃ= તારી, યોનઃ=યોનીનો-ગર્ભ-ભેદ, પ્રચોદયાત=પરચો દે-પરિચય દેખાડ.

સવિતર; તું ભૂ, ભૂમિ અને સ્વર્ગનો ભગવાન છે. તે મહા દેવને વર્ણન કરી ભજું છું. તારા ભેદનો (યોનીનો) પરચો દે.

સનાતન સંસ્કૃતિના વૈદિક યુગ પછી સરસ્વતીસિન્ધુ યુગ આવેલો. જેમાંથી બ્રાહ્મણિક યુગની આજથી લગભગ ત્રણ હજાર વર્ષ પહેલાં શરૂઆત થયેલી. ત્યાર પછી દેવનાગરી લિપિના અક્ષરોની ગોઠવણી વિદ્વાનોએ બિહારના પાટલીપુત્ર શહેરમાં કરી હતી તેમ માનવામાં આવે છે. ત્યારે મૂળ સવિતર શબ્દ જે સૂર્ય માટે વપરાતો હતો તેને સ્વસ્તિક નામ તેમણે આપ્યું હતું. તેથી ખરેખર સ્વસ્તિક તે સૂર્ય દર્શાવવા માટેનો જ શબ્દ છે. આપણી સનાતન સંસ્કૃતિ ઉપર કુદરતે અને બહારની સંસ્કૃતિઓએ પાડેલા અધમ જૂલમોથી તેનો સાચો અર્થ હવે ભૂલી ગયા છીએ. તેની સાથે તે સંજ્ઞાની ઉત્પત્તિની ક્રિયા પણ આપણે ભૂલી ગયા હતા. તેના જુના અર્થની અને ઉત્પત્તિની ક્રિયાની વધુ છાણાવટ કરીએ તે પહેલાં અત્યારની પ્રચલિત પરિસ્થિતિનું આપણે નિરીક્ષણ કરીએ.

અત્યારની પરિસ્થિતિ

સર વિલિયમ્સ જોન્સ, જે કોલકટામાં ચીફ મેજિસ્ટ્રેટ હતા તેમણે, બીજી ફેબ્રુઆરી, ઈ.સ. ૧૭૮૬માં એશિએટિક સોસાયટીમાં જાહેરાત કરી હતી કે સંસ્કૃત, ગ્રીક અને લેટીન ભાષાઓ એકબીજાને ખૂબ જ મળતી આવતી ભાષાઓ છે. ત્યાર પછી તે ભાષાઓ વિષે ઘણી શોધો કરી હતી અને તે બધી મળતી આવતી ભાષાઓના જૂથને ઈન્ડોયુરોપિયન નામ આપવામાં આવ્યું હતું. આમ તે ભાષાજૂથ સાબિત થયા પછી તે ભાષાજૂથ બોલવાવાળી મૂળ પ્રજા અને તેમની માતૃભૂમિની શોધ માટે મોટા પ્રયત્નો પશ્ચિમના પુરાતત્ત્વ વિદ્વાનોએ શરૂ કર્યા હતા. તેમણે તે ભાષાજૂથ બોલવાવાળી પ્રજાને આર્ય પ્રજાનું નામ આપ્યું હતું. પરંતુ તે પ્રજા ક્યાં રહેતી હતી તે જગ્યા હજુ સુધી પાકી કરી શક્યા નથી. તેનું મુખ્ય કારણ યુરોપિયનો પોતાને ઉચ્ચ ગણે છે અને તે વૃત્તિથી બીજી કોઈ સંસ્કૃતિ તેમની સંસ્કૃતિથી આગળ પડતી ન દેખાય તે જાણ્યે

અજાણ્યે તેમણે નિર્ણય કર્યો છે. તે કરેલા નિર્ણયની અડચણથી તે જાણી શકેલા નથી. કેટલાક પશ્ચિમના વિદ્વાનો તે જાતિભેદવાળી માન્યતાને સાચી ગણવાથી સરચાઈ જોઈ શકતા નથી. તે પશ્ચિમના વિદ્વાન ગણાતા લોકો વિદ્વતાથી આ બાબતમાં ઘણા દૂર છે.

પશ્ચિમના પુરાતત્ત્વ વિદ્વાનોને જ્યારે સ્વસ્તિકની સંજ્ઞાવાળા અવશેષો તર્કી દેશના પુરાણા ખંડિયેર શહેરોમાંથી મળ્યા (discovery of Troy by Heinrich Schliemann in 1871-72) ત્યારે પેલી તર્ક કરેલી આર્ય પ્રજા અને યુરોપની પ્રજા એક જ છે તેમ બતાવવા માટેના સાચાખોટા પ્રયત્નોની શરૂઆત થઈ હતી. તે વખતે પશ્ચિમના સંસ્કૃતના પારંગતોએ નક્કી કર્યું હતું કે સ્વસ્તિક આર્યોની સંજ્ઞા છે. તેથી યુરોપની પ્રજાએ ત્યારે સ્વસ્તિક તેમની પોતાની સંજ્ઞા છે તેમ ખોટું માનીને તેને માનની નજરે જોવાનું શરૂ કર્યું હતું.

ઈ.સ. ની ઓગણીશમી સદી અને વીશમી સદીની શરૂઆતમાં સ્વસ્તિક સાથેની કળાકાર જણસો યુરોપ અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિવાળા બધા દેશોમાં બનાવવામાં આવતી હતી અને ગર્વથી વાપરવામાં આવતી હતી. સ્વસ્તિકની આકૃતિવાળી સુદર ભાતથી બનાવેલા પછેડા ઉપર ત્યારની પશ્ચિમની સ્ત્રીઓ બેઠેલી બતાવતું એક ચિત્ર અહીં આપ્યું છે. તે છબી ઉપરના કથનની સાબિતી આપે છે.

Late 19th century picture

બનાવેલા પછેડા ઉપર ત્યારની પશ્ચિમની સ્ત્રીઓ બેઠેલી બતાવતું એક ચિત્ર અહીં આપ્યું છે. તે છબી ઉપરના કથનની સાબિતી આપે છે.

સ્વસ્તિકની સંજ્ઞાને માનથી પોતાની ગણ્યા પછી યુરોપના લોકોએ તેઓ ઈશ્વરે ઘડેલી સૌથી ઊંચી પ્રજા છે તેવું જાહેર કરી તે સંજ્ઞાને પોતાની ઉચ્ચ સંજ્ઞા તરીકે અપનાવી હતી. યુરોપમાં તેને જુદાં જુદાં નામ પણ અપાયાં હતાં. છેવટે જર્મન દેશના નાઝીઓએ (Nazi) ઈ.સ.

૧૮૨૦માં તેમના રાજકીય પક્ષની સંજ્ઞા (થોડી ફેરવેલી) તરીકે અપનાવી હતી. જર્મની દેશના શ્રી હિટલરે (નાઝી લોકોએ) નક્કી કર્યું હતું કે ભૂરી આંખોવાળા અને સોનેરી વાળવાળા ધોળા માણસો જ ફક્ત ઉચ્ચ આર્યો છે. તેથી તેમણે દુનિયાના બીજા બધા માણસોને હલકા જાહેર કરી તેમનો નાશ કરવાનું શરૂ કર્યું હતું. કેટલાક માને છે કે તે ક્રિયા બીજા વિશ્વ યુદ્ધની શરૂઆતનું કારણ હતું. બીજા વિશ્વ યુદ્ધ દરમિયાન લાખો યહુદીઓ અને જીપ્સીઓની થયેલી નિર્દય કત્તેઆમથી યુરોપના સમજુ માણસો તે સંજ્ઞા તરફ ધૂણાની નજરથી હવે જુએ છે.

બીજા વિશ્વ યુદ્ધ પછી યુરોપના ઘણાખરા લોકો સ્વસ્તિકને ફક્ત નાઝી લોકોની સંજ્ઞા તરીકે જ જુએ છે. તેથી તેઓ તેના મૂળ અર્થ વિષે અને તેની બીજી સંસ્કૃતિઓમાં અગત્યતા વિષે અજ્ઞાની બની ગયા છે. જેમને સાચી હકીકતની ખબર છે તેમણે મૌન રાખવાનું યોગ્ય ગણ્યું છે તેથી આંધળો બહેરું કુટાઈ રહ્યું છે. બીજા વિશ્વ યુદ્ધ પછી પશ્ચિમની સંસ્કૃતિમાં તેનો ઉપયોગ ક્યારે પણ થતો નથી અને તેનો ઉપયોગ અજાણ્યે પણ કરવાવાળાઓ ઉપર ખોટું કર્યાનો આરોપ મુકી કચેરીમાં ધક્કા ખાવા મોકલે છે. પશ્ચિમના લોકો જે પુરાણી સ્વસ્તિક માટેની સાચી હકીકત જાણે છે તેમનામાં બીજાઓને સમજાવવાની માનસિક હિંમત હવે રહી નથી. પશ્ચિમની સંસ્કૃતિવાળાઓને સમજાવવા પૂર્વની સંસ્કૃતિવાળા લોકોના પ્રયત્નો અત્યાર સુધી નિષ્ફળ ગયા છે.

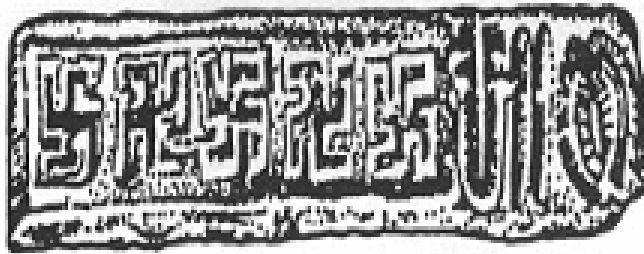
ભારત અને પૂર્વના ઘણા દેશોમાં (China, Tibet, Japan, Cambodia, Korea, Thailand) આ પશ્ચિમની મથામણની અજ્ઞાનતા છે અને તેથી સ્વસ્તિકને ધાર્મિક નિશાની તરીકે રંગેચંગે આજે પણ તે દેશોના લોકો વાપરે છે. પુરાણ કાળમાં આખા અમેરિકામાં સ્વસ્તિકને ઘણા અસલી લોકો (Tlingit, Navajo, Hopi, Cuna, Inca, Aymara, etc,) માનથી વાપરતા હતા. યુરોપમાં પણ જુની પ્રજા (Celtic, Goath, Basque, Greek, etc.) સ્વસ્તિકને મંગળ સંજ્ઞા તરીકે ગણતી હતી. આફ્રિકામાં અશાન્તી લોકો પણ તેને મંગળની નિશાની ગણતા હતા. આમ આખા વિશ્વમાં પુરાણ કાળમાં સ્વસ્તિકની સંજ્ઞા શુભની નિશાની તરીકે

વપરાતી હતી. તે આખા જગતમાં કેવી રીતે ફેલાણી હશે? એક વાત સાચી છે કે તે પૂર્વમાંથી પશ્ચિમ તરફ ગઈ હતી. કદાચ તે ઈન્ડોયુરોપિયન ભાષાઓની સાથે ફેલાણી હશે?

નાઝી લોકોએ સ્વસ્તિકની કચેલી ખરાબીમાંથી તેને કેવી રીતે આપણે ખાસ કરીને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિવાળા દેશોમાં ઉગારીશું? નિઓનાઝી (neo-Nazi) લોકોના હાથમાં તેની ખરાબ છાપમાંથી તેને બચાવવાનો વખત હવે આવ્યો છે.

આદિ ઇતિહાસ

સ્વસ્તિક કંઈ સહેલી સંજ્ઞા નથી તેથી તેની સ્વતંત્ર રીતે ઉત્પન્ન થવાની શક્યતાઓ ઓછી ગણાય. તેને પુરાણ કાળમાં કોઈ આદિ પ્રજાએ આખા જગતમાં ફેલાવી હશે. દશ હજાર વર્ષ પહેલાંની તે સંજ્ઞા પહાડોની ગુફાઓમાં જોવા મળી હતી. પુરાતત્ત્વ ખંડિયેરોમાં સ્વસ્તિક સૌથી પહેલાં સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશના પુરાણ શહેરોમાંથી મળી આવ્યો હતો. તે સંજ્ઞાઓ પાંચથી છ હજાર વર્ષ જુની પથ્થરની ઠીકરીઓ ઉપર કોતરેલી મળી હતી. અહીં તે સંજ્ઞા બતાવતી ઠીકરીઓ આપી છે.

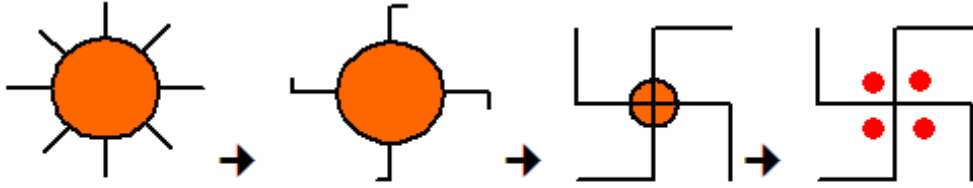
Stone Tablets from Sarswatisindhu Civilization (3000 BC)

ઈજીપ્ત અને સુમેરના ખંડિયેરોમાંથી તે સંજ્ઞા મળી નથી એટલે દુનિયાના કેટલાક વિદ્વાનો માને છે કે ઈન્ડોયુરોપિયન લોકોએ જ તે સંજ્ઞાને આખા જગતમાં ફેલાવી હશે.

આદિ કાળમાં તેનાં મૂળ

આપણા પુર્વજોને સૂર્યની અગત્યતાનો ખ્યાલ આદિ કાળથી જ આવ્યો હતો. તેમને ખ્યાલ હતો કે દરેક જીવો સૂર્યની શક્તિથી જ પેદા થાય છે અને જીવે છે. આદિ કાળથી આપણી પ્રથા સૂર્યનું પૂજન કરવાની છે.

આગળ ઉપર આપણે ગાયત્રી મંત્રમાં તે જોયું હતું. સૂર્ય ઉપર ખૂબ જ માન હોવાથી તેની રાતદિવસ હાજરી સાથે રાખવા ભૌતિક આકૃતિની જરૂર પડી હશે. તેથી પહેલાં સૂર્ય જેમ આકાશમાં દેખાય છે તે જ પ્રમાણે તેની ભૌતિક આકૃતિ દોરવાનું શરૂ કર્યું હતું. વખત પસાર થતાં તે આકૃતિને જલદી દોરવાથી તેમાં ધીરે ધીરે નાના નાના ફેરફારો થયા હતા. તે ફેરફારો અહીં આપેલી આકૃતિમાં તબક્કાવાર બતાવ્યા છે.

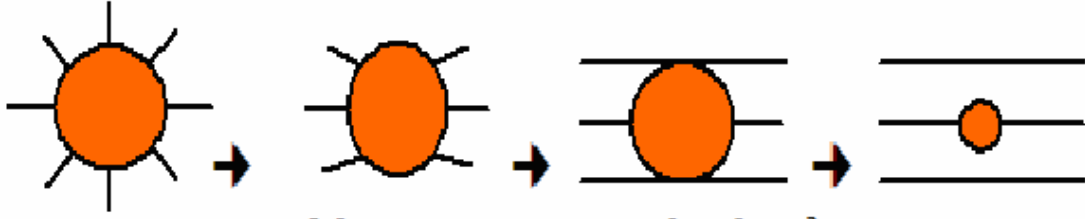

The progressive stages for the development of Swastika

પ્રથમ સૂર્યનાં ઘણાં કિરણો બતાવવાને બદલે ફક્ત ચાર કિરણો છેડે આંકડાવાળાં બતાવવામાં આવતાં હતાં. ત્યાર પછી તે કિરણોને સૂર્યના વર્તુળમાંથી પસાર કરવાથી ફક્ત બે લીટીઓ દોરવાની જ જરૂર પડતી હતી. છેવટે સુંદરતા માટે સૂર્યના ચાર ભાગોને બદલે ચાર નાના વર્તુળો કરવાનું શરૂ કર્યું હતું. આમ આપણા સાથિયાની આકૃતિની ઉત્પત્તિ થઈ હતી તેનો આ સાચો ઇતિહાસ છે. આપણે માંગલિક પ્રસંગો વખતે સ્વસ્તિક દોરવા ધાનનો (ચોખા, જવ, જુવાર, ઘઉં, વગેરે) અથવા કંકુનો ઉપયોગ કરીએ છીએ. તેને જલદીથી અને સહેલાયથી દોરવાની ક્રિયા તે રૂપાંતર થવાનું એક મુખ્ય કારણ હતું. સાથિયો માંગલિક પ્રસંગોએ જે વિધિ કરીએ છીએ તે વિધિમાં સૂર્યદેવને ભૌતિક દુનિયામાં સાક્ષી તરીકે હાજર રાખવા અને સફળતાની બાંહેધરી માટે દોરવામાં આવે છે.

ઉપર સૂર્યના દેખાવવાળા મૂળ ચિત્ર ઉપરથી સ્વસ્તિકની સંજ્ઞા કેવી રીતે આવી હતી તે બતાવ્યું છે. પરંતુ તે જ સૂર્યની અસલ આકૃતિનું બીજી રીતે પણ આદિ કાળમાં રૂપાંતર થયું હતું. આ બીજી દિશામાં થયેલા રૂપાંતરની વખત પસાર થતાં થયેલી જૂદી જૂદી કક્ષાઓ અહીં બતાવવામાં આવી છે. આ રૂપાંતર થવાનું કારણ જ્યાં તે આકૃતિ દોરવામાં આવે છે તે મનુષ્યનું કપાળ લંબચોરસ હોય છે તે હતું. સૂર્યની

અસલ ગોળ આકૃતિને લંબચોરસ કપાળ ઉપર દોરવાથી તે આકૃતિ છેવટે લંબચોરસ આકારવાળી બની હતી.

સૂર્યની સંજ્ઞામાં તબક્કાવાર થયેલા ફેરફારો

છેલ્લી બતાવેલી આકૃતિનો સનાતન સંસ્કૃતિમાં સાધુસંતો પોતે સૂર્યપૂજક છે તેમ દર્શાવવા લલાટ અથવા બાહુ ઉપર તે સંજ્ઞાનો ☸ જાણ્યે અજાણ્યે ઉપયોગ કરે છે. તે મંગળ સંજ્ઞા તમને ઘરના બારણા ઉપર, દિવાલો ઉપર, મંદિરોમાં અને દરેક ધાર્મિક જગ્યાઓએ જોવા મળશે. આપણામાંના ઘણાખરા તેની સાચી ઓળખાણ ભૂલી ગયા હતા. આપણી સંસ્કૃતિ સરસ્વતી નદીના કાંઠા ઉપર ફૂલીફાલી હતી. કુદરતી (ધરતીકંપ અને વાતાવરણના ફેરફારોથી) કારણોથી સરસ્વતી નદી આજથી ચાર હજારથી વધારે વર્ષ પહેલાં સુકાઈને ભાઠો થઈ ગઈ હતી. તેથી સનાતન સંસ્કૃતિને જખ્ખર જસ્ત આંચકો લાગ્યો હતો. જીવન નિર્વાહ માટે વસ્તીવેરાણ આજુબાજુના પ્રદેશોમાં અને પરદેશોમાં થવાથી આપણે પુરાણી સંજ્ઞાઓનો સાચો અર્થ ભૂલી ગયા હતા.

ઉપરની છાણાવટથી હવે આપણને ખ્યાલ આવ્યો હશે કે શિવલિંગ ઉપર બતાવવામાં આવતી સંજ્ઞા સૂર્યની નિશાની છે. આ ઓળખાણથી શિવલિંગ સાથે સંકળાયેલી ઘણી સંજ્ઞાઓ અને આકૃતિઓનો સાચો અર્થ જાણવાથી શિવલિંગ શું બતાવે છે તેનો અણધારેલી દિશામાં પણ સચોટ ખ્યાલ આવશે. અહીં તાંબાના ચોકઠામાં આપેલા શિવલિંગ ઉપર સૂર્યની સંજ્ઞા ચોખ્ખી દેખાય છે. તેની સાથે પાણીવાળો કળશ અને નાગ દેવતાઓ પણ બતાવ્યા છે. આ વિષય ઉપર આપણે આ પછીના પ્રકરણમાં વિગતવાર છાણાવટ કરીશું.

ચાંલ્લો

સૂર્યની સંજ્ઞા ☸ કેવી રીતે થઈ તેનો ભેદ આપણે આગળ જોયો પણ તે વાર્તા ત્યાં અટકતી નથી. તે સૂર્ય સંજ્ઞામાંથી આપણે કપાળ ઉપર કંકુ, ચંદન, વગેરેથી ચાંલ્લો (તિલક, બિંદી) કરીએ છીએ તે કેવી રીતે સનાતન સંસ્કૃતિમાં આવ્યો તે હવે આપણે જોઈએ. ચાંલ્લાની ઉત્પત્તિનો ઇતિહાસ સમજવો સહેલો છે કારણ કે તેની ઉત્પત્તિ માટે થયેલી બધી જ કક્ષાઓ હજુ પણ સનાતન સંસ્કૃતિમાં વપરાય છે. તે બધા તબક્કાઓ આકૃતિ-૨માં બતાવવામાં આવ્યા છે.

તે આકૃતિના પહેલા ચિત્રમાં આપેલા સાધુ મહારાજની છબીમાં લલાટ ઉપર શિવલિંગોમાં બતાવવામાં આવતી સૂર્યની સંજ્ઞા કરેલી છે. વચ્ચેની લીટી ઉપર લાલ રંગનો ગોળો (જે સૂર્ય બતાવે છે) અને ધોળા રંગની ત્રણ લીટીઓથી (જે કિરણો બતાવે છે) તે કરવામાં આવી છે. આવી કપાળ અથવા બાવડા ઉપર કરેલી સંજ્ઞાવાળા સાધુસંતો તમને ઠેર ઠેર આખા ભારતની ભૂમિ ઉપર જોવા મળશે.

તે સંજ્ઞામાં સૂર્યનું લાલ બિંદુ વચ્ચેની લીટીમાં બતાવવામાં આવતું હતું તેને બદલે કેટલાક સાધુઓએ નીચેની લીટીમાં તેને બતાવવાનું શરૂ કર્યું હતું. તે પ્રમાણે બિંદુ કરેલા એક સાધુ મહારાજની છબી તે આકૃતિના બીજા ચિત્રમાં બતાવવામાં આવી છે.

ત્યાર પછી કેટલાક સાધુઓ કિરણ બતાવતી ત્રણે લીટીઓની નીચે સૂર્યનું અલગ લાલ બિંદુ કરવા લાગ્યા હતા. તે પ્રમાણે સૂર્યદેવની સંજ્ઞા એક સાધુ મહારાજે તેમના કપાળમાં કરેલી છે તેની છબી આકૃતિ-૨ના ત્રીજા ચિત્રમાં આપી છે. આ પ્રથા પણ હજુ પ્રચલિત છે.

ચોથા ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે કેટલાક સાધુઓએ સૂર્યનાં કિરણો બતાવતી ત્રણે લીટીઓ કરવાનું બંધ કર્યું હતું. તેથી ફક્ત સૂર્યનું ટપકું જ તેની જુની જગ્યાએ કરવાની શરૂઆત થઈ હતી. હજુ પણ સૂર્યદેવનો ચાંલ્લો ખાસ કરીને દક્ષિણ ભારતની સ્ત્રીઓ કપાળની વચ્ચે નહિ પણ બે ભમ્મર વચ્ચે ચોથા ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે જ કરે છે.

1		૧
2		૨
3		૩
4		૪
5		૫
આંદલાની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ આકૃતિ -૨ (Figure-2)		

આ બધી સંજ્ઞાઓ ખરેખર તો સૂર્યદેવની ભૌતિક હાજરી બતાવવા માટે જ કરવામાં આવે છે. સૂર્ય તે દરેક જીવોનો સ્વામી છે અને તેથી તેની દરેક જીવ ઉપરનું અધિપત્ય બતાવવા માટે તે સંજ્ઞા કરવામાં આવે છે. ઉપર વર્ણવેલી બધી કક્ષાઓ અહીં એક આકૃતિમાં સાથે આપી છે.

The progressive stages for the development of Chanlla from the sun sign

સૂર્ય જેમ જગતનો સ્વામી છે અને તેની હાજરી કાયમ છે તેમ બતાવવા સાધુલોકો કંકુ અથવા ચંદનથી કપાળમાં ચાંદલો કરે છે. તેવી જ રીતે તેવો ચાંદલો કરેલી યુવતીને સ્વામી છે અને તેના સ્વામીની સત્ત્વ હાજરી તેણી સાથે છે તેમ ગણવામાં આવતું હતું. તેથી હમણાં સુધી પરણિત યુવતીઓ જ ચાંદલાનો ઉપયોગ કરતી હતી. અહીં તેમ ચાંદલો કરેલી સુંદર યુવતીની છબી આકૃતિ-રના પાંચમા ચિત્રમાં આપી છે.

આજે કોઈપણ રંગ અને આકારનો ચાંદલો કપાળ વચ્ચે કરવો તે સનાતન સંસ્કૃતિની સ્ત્રીઓ માટે ઊંચો રિવાજ બન્યો છે અને તેથી તે કોઈપણ સ્ત્રી માટે ફક્ત શણગાર માટેની એક આકૃતિ બની છે. હવે પશ્ચિમની સ્ત્રીઓ પણ શણગાર માટે ચાંદલાનો ઉપયોગ કરે છે.

સનાતન સંસ્કૃતિમાં સારા પ્રસંગોએ સૂર્યદેવને વિધિમાં સાક્ષી તરીકે હાજર રાખવા અને પ્રસંગની સકળતા માટે દરેક માણસના કપાળ ઉપર સૂર્યદેવ દર્શાવતો ચાંદલો કંકુથી કરવામાં આવે છે.

આપણે બધાને હવે ખ્યાલ આવ્યો હશે કે આદિ સનાતન સંસ્કૃતિમાં સ્વસ્તિક અને ચાંદલાની સંજ્ઞાઓ પૃથ્વીના સ્વામી સૂર્યદેવની ભૌતિક હાજરી દર્શાવવા માટે કરવામાં આવે છે. તે સંજ્ઞાઓ પાછળ છૂપાયેલું સત્ય કેટલું મોહિત છે.

૩ શિવલિંગ

સનાતન સંસ્કૃતિમાં શિવલિંગની રચના અને તેની પાછળ છૂપાયેલો ખરો અર્થ વર્ષોથી આખા જગતમાં અને ખાસ કરીને ભારતના લોકોમાં આણસમજથી ગૂંચવાયેલો તેમજ અનર્થવાળો બન્યો છે. ગુજરાતના ગામડાઓમાં શિવલિંગને ઘણીવાર શિવની અથવા શિવજીની પેડી કહેવામાં આવે છે. પેડી એટલે લિંગ અહીં કહેવામાં આવે છે. ચીન દેશના પશ્ચિમ ખૂણામાં જ્યાં હાલ ભૂલાઈ ગયેલી ટોકારિયન (Indo-European Languages) ભાષાઓ બોલાતી હતી ત્યાં તરીમ પેડી (Tarim Pendi) અને જુંગ્ગાર પેડી (Junggar Pendi) જેવાં પહાડોનાં નામ છે. ભારત અને નેપાળમાં હિમાલયને સમાંતર શિવાલિક (શિવા-લિંગ) પર્વતમાળા આવેલી છે તે પણ બતાવે છે કે લિંગનો અર્થ પર્વત થાય છે. તેથી ચોક્કસ થાય છે કે શિવ સાથે વપરાતા બંને (પેડી અને લિંગ) શબ્દોનો અર્થ પહાડ થાય છે.

હવે શિવ શબ્દના સાચા અર્થનો વિચાર કરીએ. ગુજરાતી ભાષામાં શિલા, શિસું, શિસમનું લાકડું, વગેરે શબ્દો પથ્થર અથવા પથ્થર જેવો સખત પદાર્થ બતાવે છે. તેથી આપણે સહેલાયથી નક્કી કરી શકીએ છીએ કે શિવનો જૂનો અર્થ પથ્થર હશે. શિવ અને લિંગ શબ્દો ભેગા કરવાથી શિવલિંગ શબ્દ ઉત્પન્ન થયો હતો તેથી તે શબ્દનો ખરો અર્થ પથ્થરનો પહાડ થાય છે. સરસ્વતી નદીની ખીણમાં સનાતન સંસ્કૃતિની શરૂઆત થઈ હતી. તે નદી સૂકાઈ જવાથી અને ત્રણસોથી વધારે વર્ષ લાંબો (આજથી ચાર હજારથી વધારે વર્ષ પહેલાં) દુકાળ પડવાથી સનાતન સંસ્કૃતિ ઉપર ભયંકર કુદરતી આપત્તિ પડી હતી. તેનાથી અસલ વસ્તી આજુબાજુના પ્રાંતોમાં અને પરદેશોમાં ફેલાણી હતી. આપણી સંસ્કૃતિની સંજ્ઞાઓ અને આકૃતિઓના સાચા અર્થો વખત જતાં ઝાંખા બન્યા હતા. ત્યાર પછી વળી ભારતમાં હજારો વર્ષોથી બહારની સંસ્કૃતિઓના ઘાતકી હુમલા અને રાજકિય શોષણથી આપણે તે સંજ્ઞાઓ અને આકૃતિઓ પાછળ રહેલાં વૈજ્ઞાનિક રહસ્યોને તદ્દન વિસરી ગયા છીએ. તેટલું જ નહિ પણ ખરી સમજણ ન હોવાથી

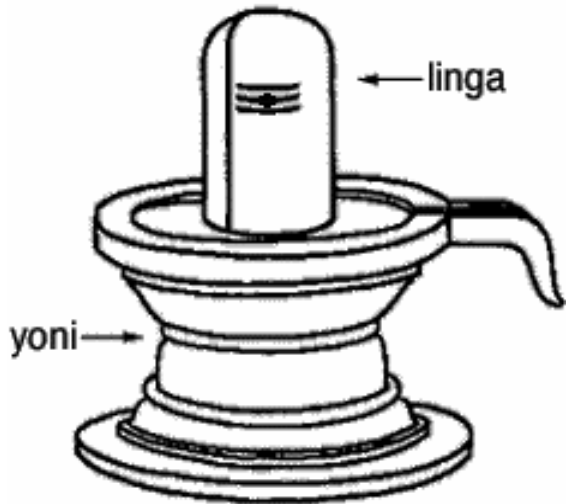
પરદેશીઓએ તેમની સંસ્કૃતિને ઊંચી બતાવવા માટે અજુગતા અર્થો તે સંજ્ઞાઓને આપ્યા હતા. વળી આપણા દેશી આણસમજુ લોભીઆ માણસોએ તે સાચું માની ઘણા નવા ગૂંચવાડા ઊભા કર્યા છે.

આપણે તે અતિ પુરાણી ગૂંચવાયેલી હકીકતોના સાચા અર્થને આગળ વધારીએ તે પહેલાં અત્યારની શિવલિંગ વિષેની લાંબા વખતથી પકડાવેલી મડાગાંઠો અને ગેરસમજવાળી માન્યતાઓનું સરવૈયું કાઢીએ. શિવલિંગ પાછળ વિશાળ સાહિત્ય અને લોકવાયકાઓ ઊભી થઈ છે. કોઈપણ વિષય વિષે સાચી હકીકત ભૂલાઈ જવાય ત્યારે તેની પાછળ ઢગલાબંધ વાર્તાઓ અને વાદવિવાદો ઊભા થતા હોય છે. તેથી અહીં ફક્ત અગત્યની વાર્તાઓ ઉપર આપણે વિચાર કરીશું.

હયાત પરિસ્થિતિ

આપણને જન્મથી ઠોકી ઠોકીને ભંભેરવામાં આવે છે કે શિવલિંગ સ્ત્રી અને પુરૂષની જનેન્દ્રિયોનું આકૃતિકરણ છે. તેથી તે ભગવાનની જગતનું સર્જન, સંભાળ અને વિસર્જન વારંવાર કરવાની ક્રિયા સાથે સંકળાયેલી આકૃતિ છે. શિવ ભગવાનને સનાતન સંસ્કૃતિની ત્રિપુટીમાંના એક ગણવામાં આવે છે. બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ તે ત્રિપુટીમાંના બીજા બે છે.

સનાતન સંસ્કૃતિની ત્રિપુટીમાંના શિવજીની ભોતિક આકૃતિ અને તેમનામાં સમાયેલા ગુણો દર્શાવવા શિવલિંગ બનાવવામાં આવે છે. સાધારણ આકૃતિમાં પાયાના બે જ આકાર અગત્યના છે અને તેમને ચોકસાઈથી બધા જ શિવજીના મંદિરોમાં બતાવવામાં આવે છે. અહીં તેવા શિવલિંગનું રેખાચિત્ર આપ્યું છે. યોની (જેને સ્ત્રીની જનેન્દ્રિય ગણે છે) અને લિંગ (જેને પુરૂષની જનેન્દ્રિય ગણે છે) બધા જ મંદિરોમાં સ્થાપવામાં આવે છે. આગળ ઉપર વિગતવારથી

Classical Shivalinga

જોયશું કે તે માન્યતા તથ્ય વગરની છે. પ્રચલિત માન્યતાઓ તદ્દન જૂઠી વાર્તાઓ છે. તે સાચું માનવાવાળાઓની અક્કલ બહેર મારી ગઈ છે. શિવજીના મંદિરોમાં બતાવવામાં આવતી તે સંજ્ઞાઓ અને બીજી સંજ્ઞાઓના સાચા અર્થો સરસ્વતી સુકાવાથી આપણે ભૂલી ગયા હતા.

ભગવાન શિવનું અગણિત વખતથી ભારતમાં પૂજન કરવામાં આવે છે. તેમને આખા ભારતમાં ભાગ્યે જ કોઈ ગામડું મળશે કે જ્યાં શિવજીનું નાનુંમોટું મંદિર ન હોય. ભારતમાં ઘણી જગ્યાઓએ બીજાં મોટાં અને ખૂબ જ મહિમાવાળાં મંદિરો છે. તેમાંનાં બાર જ્યોર્તિલિંગોનો મહિમા મોટો છે. તે લિંગો જ્યોતિમાંથી (જ્વાળા-આગ) સ્વયંભૂં થયાં હતાં તેમ ગણાય છે. તે બાર મંદિરો ઉત્તરાચળમાં કેદારનાથ, કાશીમાં કાશીવિશ્વનાથ, ઉજ્જનમાં મહાકાલેશ્વર, નાશિક નજીક ત્ર્યંબકેશ્વર, શ્રીસૈલમમાં મલિકાર્જુન, નર્મદા નદીને કાંઠે ઓમકારેશ્વર, મહારાષ્ટ્રમાં દારુકવનમાં નાગેશ્વર, પૂના નજીક ભીમેશ્વર, ગુજરાતમાં સોમનાથ, તામીલનાડુમાં સેતુબંધ જગ્યાએ રામેશ્વર, ઈલોરાની ગુફાઓની બાજુમાં ગ્રિણેશ્વર અને બિહારમાં દેવગઢ નજીક વૈજનાથ છે. તે બધા જ મંદિરોમાં શિવલિંગ જ્વાળામાંથી આપોઆપ ઉત્પન્ન થયા હતા તેમ માનવામાં આવે છે. વૈજ્ઞાનિક માનસથી સહજ વિચાર કરીએ તો ચોખ્ખું દેખાશે કે આ બીના તે જગ્યાઓએ જ્વાળામુખીમાંથી ફક્ત પથ્થરના પહાડો ઉત્પન્ન થયા હતા તેની વાત છે.

શિવજીને ભોળા ભગવાન ગણવામાં આવે છે કારણ કે તેમને જે કોઈ પાપી કે ધર્મિક માણસ ભજે તેને ચોક્કસ ફળ મળે છે. મનુષ્ય સિવાય દેવો અને દૈત્યો પણ તેમને ભજે છે. રામાયણમાં જણાવ્યું છે કે શ્રીલંકાનો દૈત્ય રાજા રાવણ શિવજીનો મોટો ભક્ત હતો. શ્રી રામચંદ્રજીએ તેનો વધ કરતાં પહેલાં તે શિવજીની પૂજા કરે તેવો આગ્રહ રાખ્યો હતો. આ બધું પહાડોની અગત્યતા બતાવે છે. ખેતીની શોધ થયા પછી પહાડોમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી નદીઓની ખીણોમાં દુનિયાની બધી જ સંસ્કૃતિઓની શરૂઆત થઈ હતી. તે પહેલાં પણ આદિ માનવને પહાડોની જીવન નિર્વાહ અને રક્ષણ માટે જરૂરી હતી. એટલે પથ્થરમાંથી બનાવેલ શિવલિંગ ફક્ત પહાડદેવનું આકૃતિકરણ છે.

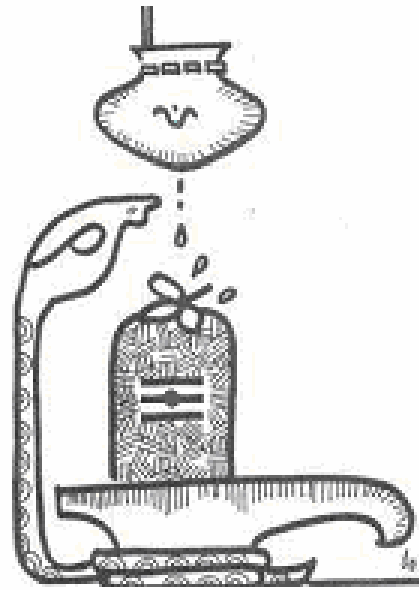
સરસ્વતીસિન્ધુ સંસ્કૃતિના ખંડિયેર જગ્યાઓએથી (કાલીબંગનમાંથી) પાંચ હજાર વર્ષ જૂનું પાકી માટીનું સાદું શિવલિંગ મળી આવ્યું છે. અહીં તેની છબી આપી છે. તે પહેલાં પણ શિવજીની પૂજા પથ્થરોની ઢગલી બનાવી કરવામાં આવતી હતી. આમ કરવાથી પર્વતદેવને ગમે ત્યાં ઉપજાવી તેનું પૂજન થઈ શકતું હતું. તે જ પ્રમાણે પથ્થરની ઢગલી કરી દક્ષિણ અમેરિકાના અસલી લોકો પહાડની પૂજા કરતા હતા. તે હકીકત કાચી માટીના પિરામીડોની બાજુમાંથી પથ્થરોની ઢગલી મળી આવી હતી તે ઉપરથી દુનિયાના પુરાતત્ત્વ શાસ્ત્રીઓએ નક્કી કર્યું છે. તે સાધારણ શરૂઆતમાંથી હવે આખા ભારતમાં શિવલિંગને બીજી ઘણી આકૃતિઓ અને ભવ્ય શણગારો સાથે મોટાં મંદિરોમાં સ્થાપવામાં આવે છે. અહીં એક ત્રાંબાનું સુદર શિવલિંગ તેના રેખાચિત્ર સાથે આપ્યું છે.

Terracotta Linga
From Kalibangan (2600 BC)

Metal Shivalinga

Sketch of Shivalinga

સાધારણ રીતે શિવજીના મંદિરમાં લિંગ અને ચોની સાથે કળશ, નાગ અને સૂર્યની રજૂઆત કરેલી હોય છે. સૂર્યની રજૂઆત આગળના પ્રકરણમાં છણાવટ કરેલી સૂર્યની નિશાની લિંગ ઉપર બતાવવાથી કરવામાં આવે છે. વળી શિવજીની પૂજા વખતે બિલ્લીપત્ર અને ફૂલોથી તેને શણગારવામાં આવે છે. કળશમાં પાણી (ગંગાજળ?) અને દૂધ હોય છે. તેની નીચે નાના કાણામાંથી સતત પાણીની ધાર લિંગ ઉપર પડતી હોય છે. નાગની પ્રતિમા હંમેશાં તેની ફેણ લિંગ ઉપર દેખાય તે રીતે ગોઠવવામાં આવે છે. આ પ્રમાણેની ગોઠવણની શરૂઆત સરસ્વતી સૂકાવાની શરૂઆત થયા પછી થઈ હશે તેમ માનવામાં આવે છે. આ ગોઠવણના સાચા ખ્યાલની છણાવટ કરીએ તે પહેલાં પ્રચલિત લોકવાયકાઓ અને સાહિત્યમાં દર્શાવેલી વિગતોનો વિચાર કરીએ.

૧. પુરાણો, રામાયણ અને મહાભારતમાં શિવજીની ઉત્પત્તિ વિષે ઘણી રમુજી વાર્તાઓ આપેલી છે. એક વાર્તામાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે

Lava flows into the sea where it cools and forms into rock

ધરતીની ભીતરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી જબરજસ્ત જ્યોતિ સમુદ્રની સપાટી ઉપર ભભૂકી ઊઠી હતી. તે જ્યોતિમાંથી ભવ્ય શિવલિંગ પેદા થયું હતું. આ હકીકત બતાવતી એક છબી અહીં આપી છે. તે જવાળામાંથી મહાન શક્તિ ઉત્પન્ન થયેલી અને તેને કોઈથી નાથી શકાણી ન હતી. તેથી ભગવાન શિવે જાતે જ તે ભવ્ય જ્યોતિ જેને તેમની જનેન્દ્રિય ગણાતી હતી તેનો નસ્ત કર્યો હતો. તે નસ્ત થયેલી જનેન્દ્રિય પૃથ્વી ઉપર પડવાથી સર્વનાશ થયો હતો. છેવટે તે પડેલી જનેન્દ્રિય પાણીને (ઉમા-પાર્વતીની ચોનીને) મળવાથી ઠંડી પડી હતી. ત્યાર પછી માનવ, દેવ અને દૈત્યો શિવલિંગ એટલે શિવ ભગવાનને સર્વોચ્ચ દેવ તરીકે પૂજન કરવા લાગ્યા હતા. તેથી સર્વનાશમાંથી પુનઃસ્થાપન થયું હતું. સામાન્ય વૈજ્ઞાનિક સમજણવાળી વ્યક્તિને આ લાંબી વાર્તા ફક્ત જવાળામુખીમાંથી

પહાડની ઉત્પત્તિ અને નવસર્જનનું આબેહૂબ વર્ણન છે તે ચોખ્ખું સમજાશે. આ વિષે વધુ કહેવાની જરૂર છે?

૨. ઘણી વાર્તાઓમાં ભગવાન શિવનું બીજું સ્વરૂપ અર્ધનારીશ્વરનું છે તેમ કહેવામાં આવે છે. તે સ્વરૂપ અહીં એક છબીમાં આપ્યું છે. આ લોકવાયકા પ્રમાણે શિવજી કાયમ માટે પાર્વતી સાથે મૈથુનમાં જોડાયેલા રહે છે. તેમને તેથી કામદેવના અવતાર તરીકે પણ ગણવામાં આવે છે. એટલે કે તે કાયમ માટે પૃથ્વીના જુદા જુદા જીવોનું સર્જન કામની ક્રિડાથી (the sexual lust, desire or pleasure, the force that is the basis for the evolution of diverse life forms including humans on earth) કાયમ માટે કરતા હોય છે. આ વાર્તામાં એમ કહેવાય છે કે શિવજીએ કામદેવને મારી નાખ્યો હતો પરંતુ તેની પત્ની રતીની વિનંતીથી તેને જીવંત કરવામાં આવ્યો હતો. તે કથા

ફક્ત ધરતીના પેટાળમાં થતા ફેરફારોથી થતા ધરતીકંપ અને જ્વાળામુખી (Plate Tectonics) થવાથી પૃથ્વીના પટ ઉપર જીવોનું સર્જન અને વિસર્જન થવાની ક્રિયાનું ચોખ્ખું વર્ણન દેખાય છે.

સામાન્ય માણસ પણ આ રહસ્યની પાછળ છૂપાયેલું સત્ય જોઈ શકે તેમ સહેલું છે. હવે આપણને સાચો ખ્યાલ આવ્યો હશે કે શિવજીનું અર્ધનારીશ્વર સ્વરૂપ તે સર્જન-વિસર્જન, પહાડ-નદી, સમુદ્ર-જમીન, વગેરે દ્વૈતવાદોની એકતા ભૌતિક રીતે બતાવતી આકૃતિ છે. તેમજ તે નરનારીનું સ્વરૂપ સત્ત્વ પૃથ્વી ઉપર થતી જીવોની કુદરતી નિયમો અનુસાર ઉત્પત્તિ અને પ્રલયની ક્રિયાઓની ભૌતિકતા બતાવે છે.

૩. બીજી એક કથા પારદ (પારાના) શિવલિંગની છે. દૈત્ય લોકોની ખૂબ જ હેરાનગતીમાંથી બચવા માટે દેવ લોકોએ શિવ ભગવાનને કોઈ વીર પેદા કરવા સ્તુતિ કરી હતી. શિવજી અને પાર્વતીની તે માટેની ક્રિયા કરવાનું નિરક્ષણ કરવા માટે દેવ લોકોએ અગ્નિ દેવને કબૂતરના રૂપમાં મોકલ્યા હતા. ભગવાન શિવજી તે જાણીને કોપાયમાન થયા તેથી તેમનું વીર્ય પડયું હતું. તેને ગંગા નદી પણ સહન ન કરી શકવાથી પૃથ્વી ઉપર પડયું હતું. તે વીર્યમાંથી પ્રવાહી પારો બન્યો હતો. તે પ્રવાહી પારામાંથી ધરણીધર સંહિતામાં જણાવ્યા પ્રમાણે ઘન પારો બનાવ્યો હતો. તે ઘન પારામાંથી પારદ શિવલિંગ બનાવવામાં આવ્યું હતું. રુદ્રસંહિતામાં વળી જણાવવામાં આવ્યું છે કે આમ ઘન પારામાંથી બનાવેલા શિવલિંગના પૂજનથી માણસને લાંબી જિંદગી મળે છે. દરદો અને ગરીબીથી તેના પૂજકને મુક્તિ પણ મળે છે.

લાવારસમાંથી બનેલો
શિવલિંગ જેવો પહાડ

આ કથનમાં પણ ચોખ્ખું દેખાય છે કે જે પારાની અને વીર્યની વાત કરી છે તે ખરેખર તો જ્વાળામુખીમાંથી વહેતા પ્રવાહી લાવારસની વાત છે. જે ઠંડો પડતાં પથ્થર થાય છે અને તેમાંથી શિવલિંગ (પહાડ) બને છે. તે લાવારસમાંથી ઘણા ઊંચા પહાડો પણ થાય છે જે શિવલિંગ જેવા જ હોય છે. અહીં એક લાવારસમાંથી બનેલા શિવજી જેવા પહાડનું ચિત્ર આપ્યું છે. શિવજી પાતાળમાંથી ધરતી ઉપર આવે છે ત્યારે આપણે શિવરાત્રિ ઉજવીએ છીએ. તે પાતાળમાંથી ગરમીવાળો પહાડ બહાર આવવાની હકીકતની ઉજવણી છે.

૪. સ્કંદ પુરાણમાં વિગતવારથી જણાવવામાં આવ્યું છે કે ભગવાન શિવનો શ્લેશમન્તક વનમાં વાસ હતો. આ વાસ દરમિયાન તેઓ તે વનમાં હરણના સ્વરૂપમાં ક્રિડા કરતા હતા. ત્યારથી શિવજી પશુપતિના નામથી ઓળખાય છે. વળી તે વખતથી શ્લેશમન્તક વનને મૃગાસ્થળી કહેવાય છે. આ દંતકથા સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશનાં ખંડિયેર

શહેરોમાંથી (રાખીઝહી, બાનાવલી, વગેરે) ૪૬૦૦ વર્ષ જૂની મળી આવેલી ઘણી ઠીકરીઓ ઉપર ટાંકેલી છે. તેવી એક પશુપતિનાથના (Pasupati Tablet) નામથી ઓળખાતી પથ્થરની ઠીકરીની છબી અહીં આપી છે. તેમાં પશુપતિનાથ બધા પ્રાણીઓની વચ્ચે ધ્યાનમાં બેસી તેમની માનસિક રીતે ઉત્પત્તિ કરતા હોય તેમ દેખાય છે. આ વાર્તામાં પણ ધરતીકંપ અને જ્વાળામુખી પછી થતા પુનઃસર્જનની વાત ચોખ્ખી દેખાય છે.

Pashupati Seal
Saraswatisindhu Pradesh
2800 BC

ઉપરની ચારે વાર્તાઓમાં એક જ વિષય વર્ણવામાં આવ્યો છે જે સાધારણ માણસ સમજી શકે તેવો ઊઘાડો છે. તે વાર્તાઓનો મુખ્ય વિષય ધરતીકંપ અને જ્વાળામુખીથી વિનાશ અને પહાડોની ઉત્પત્તિ પછી જીવોનું પુનઃસર્જન થવાનો છે. આવી વાર્તાઓ પુરાણોમાં, મહાકાવ્યોમાં, તાંત્રિક અને બીજાં બ્રાહ્મણિક યુગનાં પુસ્તકોમાં જોવા મળે છે. વેદોમાં આવી વાર્તાઓ જણાવેલી નથી એટલે સરસ્વતી નદી સુકાયા પછી આ કથાઓની ઉત્પત્તિ થઈ હતી તેમ પુરવાર થાય છે. તે બધી વાર્તાઓ પ્રકૃતિથી થતો નાશ અને પુનઃસર્જન બતાવે છે.

સાચી સમજ

વેદોમાં ફક્ત શિવજીના થોડાક ગુણો બતાવતા રુદ્ર દેવનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. તે પુસ્તકોમાં અત્યારે શિવલિંગની જે ચોની અને લિંગની વ્યાખ્યા આપવામાં આવે છે તેનો ઉલ્લેખ ક્યાંય કરવામાં આવ્યો નથી. સરસ્વતી નદી સુકાઈ ગયા પછી અને લાંબા વખત સુધીના દુકાળથી આપણી સંસ્કૃતિને સખત આઘાત લાગ્યો હતો. તેથી સાચી હકીકતો ભૂલાઈ જવાથી બ્રાહ્મણિક યુગના લેખકોએ કરેલા તર્કો અત્યારે પુસ્તકોમાં જોવા મળે છે. ઉપર આપેલી વાર્તાઓની સમજણ પડ્યા પછી હવે આપણે સાચી હકીકતો સહેલાઈથી શોધી શકીશું.

સરસ્વતીસિન્ધુ પ્રદેશની વૈદિક સંસ્કૃતિ વખતે આપણા પૂર્વજોને નદીઓની અગત્યતાનો પુરતો ખ્યાલ આવ્યો હતો. તેમને એ વાતનો ખ્યાલ પણ હતો કે જે નદીઓના કાંઠા ઉપર અને ખીણોમાં આપણી સંસ્કૃતિ ખીલી છે તે નદીઓનાં બારમાસી પાણી પહાડોમાંથી આવે છે. ખાસ કરીને કાયમી પાણીવાળી સરસ્વતી નદીનું મૂળ ઠેઠ બરફથી છવાયેલા કૈલાશ પર્વતમાં હતું તેનો તેમને પાકો ખ્યાલ હતો. સૂર્યની અગત્યતાનો પણ તેમને સંપૂર્ણ જ્ઞાન હતું. સૂર્યની ગરમીથી ઊંચા પહાડો ઉપરનો હીમ પીગળતો હતો તેથી બારેમાસ નદીઓમાં પાણી રહેતું હતું. આ હકીકતથી તેમણે સૂર્ય અને પહાડોને માનથી જોવાનું શરૂ કર્યું હતું. ગુજરાત અને સિંધથી તે પહાડો જોઈ શકાતા નથી તેથી તેમને નાના પથ્થરોની ઢગલી કરી પહાડની

Shivalinga with the Sun symbol

પ્રતિમા તરીકે પૂજન શરૂ કર્યું હશે. ત્યાર પછી પહાડની આકૃતિ જેવું શિવલિંગ બનાવવામાં આવ્યું હતું. છેવટે તે શિવલિંગ ઉપર સૂર્યની સંજ્ઞા બતાવી સૂર્ય અને હિમાલયનું (કૈલાશનું) પૂજન સાથે થતું હતું. તે સૂર્ય સંજ્ઞા વિષેનો ઇતિહાસ આપણે બીજા પ્રકરણમાં જોયો છે. તેવી સંજ્ઞાવાળા એક શિવલિંગનું ચિત્ર અહીં બતાવ્યું છે. શિવના ત્રીજા નેત્રની દંતકથા તે સૂર્યસંજ્ઞા ઉપરથી આવી હતી. શિવલિંગ સાથેની બીજી સંજ્ઞાઓ વિષે આગળ ઉપર છણાવટ કરીશું.

સનાતન સંસ્કૃતિમાં સ્નાન અને ચોખ્ખાઈની ખૂબ જ અગત્યતા છે તે વિષે આપણને વધું કહેવાની જરૂર નથી. તેથી શિવલિંગને સવારે સ્નાન કરાવવામાં આવતું હતું. આજે પણ કાશીવિશ્વનાથના શિવલિંગને દૂધીયા પાણીથી દ્વિસમાં ઘણી વાર સ્નાન કરાવવામાં આવે છે. તેમ કરવાની ક્રિયા મેં જાતે જોઈ છે. દૂધીયું પાણી વાપરવાનું કારણ બરફનો આભાષ ઊભો કરવા માટે હશે. શિવજીને સ્નાન કરાવવાની ક્રિયાથી

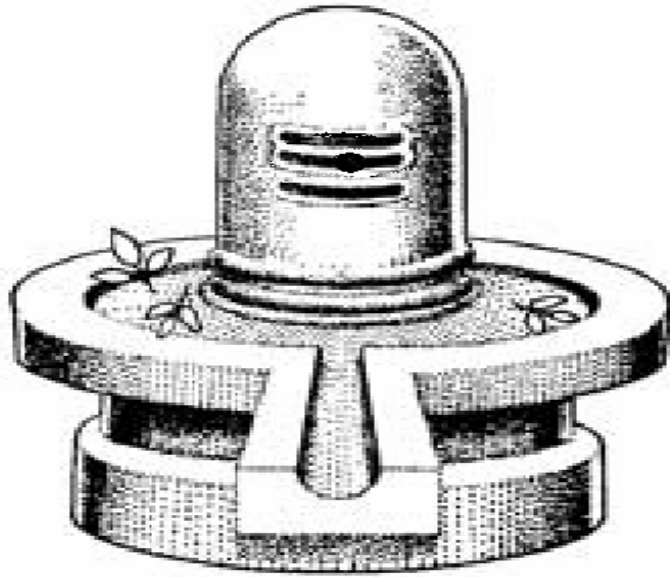
પાણી આડુઅવળુ ફેલાય નહિ તે માટે તેની આજુબાજુ પાળી કરવાનું શરૂ કર્યું હતું. અહીં તેમ પાળી કરેલા શિવલિંગોનાં ચિત્રો આપ્યાં છે.

Pictures of Shivalingas with rectangular or no “Yoni”

શરૂઆતમાં પાળી વગરનાં શિવલિંગોની પૂજા થતી હતી. અહીં તેવું એક લિંગ બતાવ્યું છે, ત્યાર પછી લિંગની કોરમોર બંધ બનાવવામાં આવતો હતો. તે બંધ કરવાની પ્રથા શિવલિંગને સ્નાન કરાવવાની સાથે

અથવા શિવલિંગ ઉપર પાણી ભરેલો કળશ બાંધી તેમાંથી સત્ત્વ ટપકતા પાણીથી સરસ્વતી નદીને મંદિરમાં ઉત્પન્ન કરવાનું શરૂ કર્યું ત્યારે શરૂઆત થઈ હશે. તે બંધ કોઈ ખાસ આકૃતિમાં બનાવવાની પ્રથા ન

હતી. ગમે તે આકૃતિવાળી પાળી કરવાથી ફેલાતા પાણીને નદીના આકારમાં મંદિરની બહાર સરસ્વતી નદીના વહેણ તરીકે તુલસીક્યારામાં વાળવામાં આવતું હતું. તે પાળી ઓછો પથ્થર વપરાય તેથી છેવટે લિંગની માફક ગોળ કરવામાં આવતી હતી. અહીં તેવા ગોળ આકારવાળા બંધ સાથેના શિવલિંગની આકૃતિ આપી છે.

હવે દરેક ન્યાય અને વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિએ જોવાવાળા માણસને ચોખ્ખું દેખાતું હશે કે શિવજીના મંદિરમાં બતાવેલી મુખ્ય આકૃતિઓનો સાચો અર્થ શું થાય છે અને તે કેમ ઉત્પન્ન કરવામાં આવી હતી.

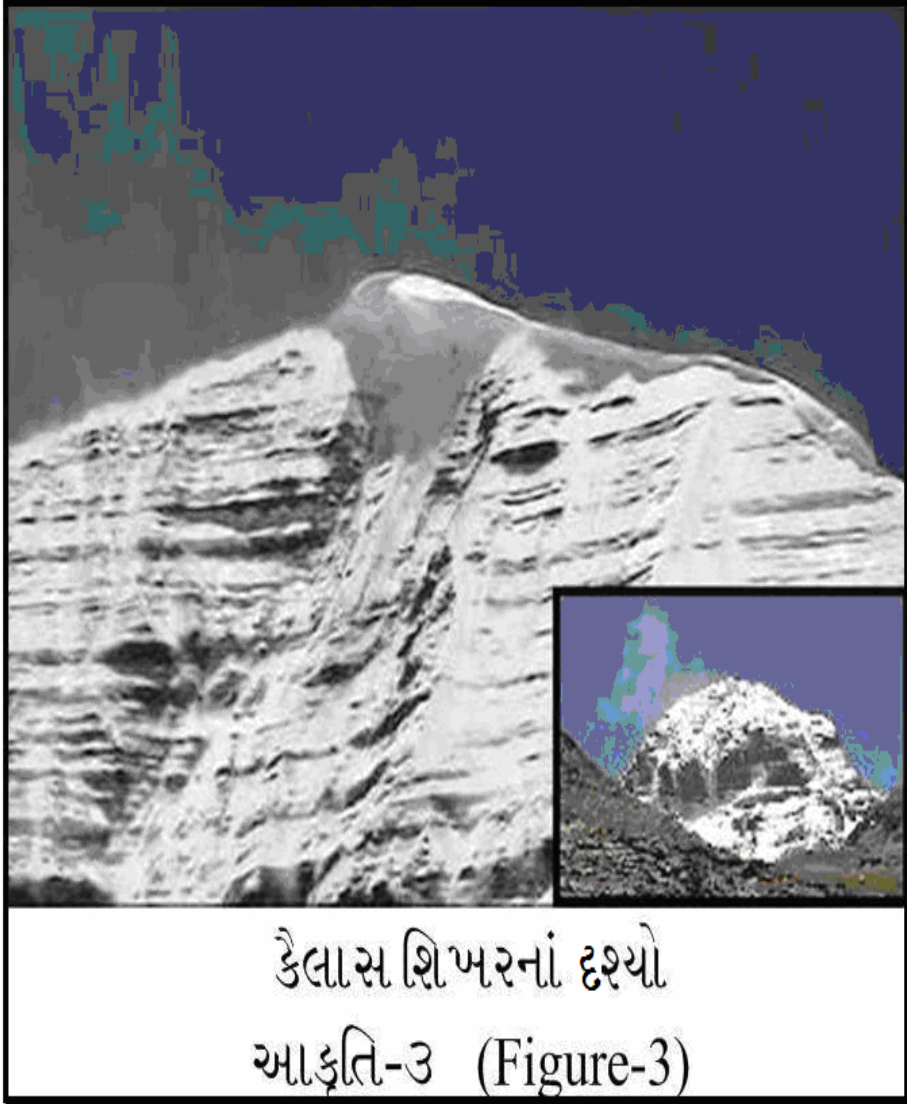
આપણી સંસ્કૃતિના બ્રાહ્મણિક યુગમાં શિવજીને બીજી ઘણી આકૃતિઓથી શણગારવામાં આવે છે. હવે તે બધી આકૃતિઓને વૈજ્ઞાનિક રીતે સમજવાનો આપણે પ્રયત્ન કરીએ. અહીં માણસના સ્વરૂપમાં બતાવેલા શિવજીની છબી આપી છે.

Human form representation of Lord Shiva

૧. માણસના સ્વરૂપ સાથે શિવલિંગ પણ બતાવવામાં આવ્યું છે. તે શિવલિંગ ખરેખર તો હિમાલયમાં આવેલા બરફથી છવાયેલા કૈલાશ પર્વતનું આકૃતિકરણ છે. તે પર્વતમાં પુરાણી સરસ્વતી નદીનું મૂળ હતું. આપણી સનાતન સંસ્કૃતિમાં કૈલાસ પર્વતને શિવજીનું ધામ (સ્થાન) એટલા માટે જ કહેવાય છે. આકૃતિ-૩માં કૈલાશ પર્વતનું ચિત્ર આપ્યું છે. તે આકૃતિમાં આપેલા નાના ચિત્રને ધ્યાનથી જોવાથી તમને ખ્યાલ આવશે કે કૈલાશ પર્વત શિવલિંગના રૂપનો જ દેખાય છે. અણસમજુ

લોકો તેને પુરુષની જનેન્દ્રિય કહે છે. માણસના સ્વરૂપવાળા શિવજીની જટા પણ કૈલાશ પર્વતનું આકૃતિકરણ છે.

૨. શિવલિંગ ઉપર એક સંજ્ઞા કરેલી છે તે સૂર્યની સંજ્ઞા છે તે આપણે આગળ પાકું સમજ્યા છીએ. અહીં તે સંજ્ઞા કરવાથી બતાવવામાં આવે છે કે સૂર્યના પ્રકાશની ગરમીથી હિમાલયના શિખરો ઉપરનો બરફ ઓગળીને થતા પાણીમાંથી સરસ્વતી જેવી અનેક બારમાસી પાણીવાળી નદીઓ ઉત્પન્ન થાય છે. ટૂંકમાં શિવલિંગ ઉપર બતાવવામાં આવતી તે સંજ્ઞા સૂર્યની સંજ્ઞા છે. તેની ગરમીને લીધે હિમાલયના શિખરો ઉપર છવાયેલા બરફમાંથી નદીઓમાં વહતું પાણી બને છે. તે સંજ્ઞાને કેટલાક લોકો શિવજીનું ત્રીજું નેત્ર પણ ગણે છે.

૩. હિમાલયમાં કુદરતથી થતી નદીને (ખાસ કરીને સરસ્વતી નદીને) મંદિરમાં વહેવડાવવા દૂધીયા પાણીથી (ગંગાજળથી?) ભરેલો કળશ શિવલિંગ ઉપર બાંધવામાં આવે છે. તે કળશની નીચે નાના કાણામાંથી પાણી સતત તરપતું હોય છે. આમ કૈલાશમાંથી ઉત્પન્ન થતી સરસ્વતીના પાણીની ભૌતિક ઉત્પત્તિ મંદિરોમાં કરવામાં આવે છે.

૪. કળશમાંથી શિવલિંગ ઉપર (કૈલાશમાંથી) તરપતા પાણીને નદીની માફક એક નીકમાં વાળવા માટે શિવલિંગની આજુબાજુ પાળ કરવામાં આવે છે. આસમજુ લોકો તે પાળને યોની કહે છે. તે પાળ સરસ્વતીને મંદિરની બહાર તુલસીક્યારામાં વાળવા માટે કરવામાં આવે છે. તે તુલસીક્યારો સરસ્વતીના પાણીથી થતા પાકોનું આકૃતિકરણ છે.

૫. ઘણીવાર મનુષ્ય આકારવાળા શિવજી સાથે અર્ધચંદ્ર જટામાં બતાવવામાં આવે છે. તે અર્ધચંદ્ર કૈલાશ ઉપરના બરફ અને તેની સાથે સંકળાએલી શિતળતાનું આકૃતિકરણ છે.

૬. શિવજીના બધા જ મંદિરોમાં પ્રવેશતાં પહેલાં તમને નંદિની પ્રતિમા ચોક્કસથી જોવા મળશે. તેને શિવજીનો દ્વારપાલ કહેવાય છે. અહીં તેવા નંદિની પથ્થરની પ્રતિમા આપી છે. કૈલાશ પહોંચતાં પહેલાં કેટલાક

Stone carving of Nandi

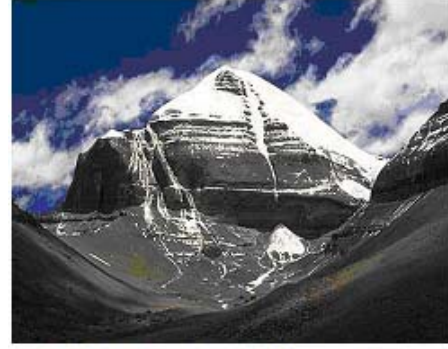

Nandi shaped Mount

પર્વતો આવે છે જે નંદિના આકારના છે. અહીં તેવા એક નંદિના આકારના પર્વતની છબી આપી છે. તે કૈલાશ પર્વતની

દક્ષિણમાં આવેલો છે. આ શિખર કૈલાશ પહોંચવાનું મુશ્કેલ કરે છે તેથી તે નંદિ આકારના પર્વતને શિવજીનો દ્વારપાલ કહેવાય છે. શિવજીના મંદિરોમાં બતાવાતો નંદિ તે પર્વતનું આકૃતિકરણ છે. કૈલાશ પર્વતની તળેટીમાં પણ એક બેઠેલા નંદિ જેવી જ ટેકરી છે. તેની છબી અહીં નીચે આપી છે. આ ટેકરી જ કદાચ નંદિની કલ્પનાનું મૂળ હશે. કૈલાશ સાથે તે

ટેકરી શિવજીના મંદિરોમાં બતાવતા નંદિ જવી જ આબેહુબ લાગે છે. હિમાલયની પર્વતમાળામાં નંદાદેવીનું મંદિર અને નંગાપર્વત નામવાળો પર્વત પણ છે. તેથી શિવજીના મંદિરોમાં દ્વારપાલ તરીકે બતાવવામાં આવતા નંદિઓ કૈલાશ પહોંચવાનું મુશ્કેલ કરતા નંદિના આકારવાળા પર્વતોનું આકૃતિકરણ છે. તમે વિચાર કરો કે નંદિ બેઠેલો જ હંમેશાં કેમ મંદિરોમાં બતાવવામાં આવે છે?

કૈલાશની બાજુમાં નંદી જેવો પર્વત

૭. નાગ પણ શિવલિંગ સાથે જોડાયેલો છે. તે વિચાર પણ કૈલાશ પર્વતમાં દેખાય છે. આકૃતિ-૩માં (પાનું ૩૫) કૈલાશ શિખરની ટોચનું મોટું કરેલું ચિત્ર જોવાથી તેનો ખ્યાલ આવશે. કૈલાશની ટોચ ઉપરનો પથ્થર નાગની ફેણનું સાચું પ્રતિબિંબ લાગે છે. તે પથ્થર ઉપરથી નાગનું જોડાણ શિવજી (કૈલાશ) સાથે આવ્યું છે. આદિ કાળમાં નાગની ફેણ જેમ કૈલાશ પર્વત ઉપર છે તેમ જ શિવલિંગ ઉપર બતાવવામાં આવતી હતી. ઈજીપ્તમાં પણ નાગ તે જ રીતે મુગટ ઉપર બતાવવામાં આવતો હતો. છેલ્લે નાગની પ્રતિમાને શિવજીની (કૈલાશની) પ્રતિમાથી અલગ પાડી કલાકારો તેમની મરજી પ્રમાણે બતાવવા લાગ્યા હતા.

૮. શિવજીને નટરાજના સ્વરૂપમાં ડમરા સાથે બતાવવામાં આવે છે. તે વિચાર ધરતીકંપની તાલબદ્ધ ધ્રુજારીથી પર્વતની ઉત્પત્તિનું આકૃતિકરણ છે. ધરતીના પડમાં થતા દબાણથી જમીન ઊંચી થવાથી અને જ્વાળામુખીથી પર્વતો બનતા હોય છે. શિવજીનું ત્રાંડવ નૃત્ય આમ કૈલાશ પર્વત બનતી વખતે થયેલી ધ્રુજારી બતાવે છે. હંમેશાં નટરાજની આકૃતિને પૃથ્વીની માફક ગોળ કેમ બતાવવામાં આવે છે?

૯. શિવજીના મનુષ્ય આકાર સાથે ત્રિશુળ બતાવવામાં આવે છે. તે ત્રિશુળ હિમાલયની પર્વતમાળાનાં બીજાં કૈલાશ શિખર સાથેનાં શિખરો બતાવે છે. આદિ કાળમાં કૈલાશ પર્વત (શિવલિંગ) અને આજુબાજુનાં શિખરો પહાડ તરીકે જ ચિત્રોમાં બતાવવામાં આવતાં હશે.

૧૦. રુદ્રાક્ષની માળા હંમેશાં શિવજીના માથા ઉપર અને ગળામાં બતાવવામાં આવે છે. અહીં એક ચિત્રમાં રુદ્રાક્ષની માળા સનાતન સંસ્કૃતિના સાધુસંતો વાપરે છે તે બતાવી છે. તે માળાના મણકા જોતાં લાગશે કે તેમની સપાટી હિમાલયમાં આવેલા પર્વતમાળાઓની માફક વાટાઓવાળી દેખાય છે. તે કારણથી જ તેને શિવજી સાથે બતાવવામાં આવે છે. અહીં રુદ્રાક્ષના એક મણકાનું મોટું કરેલું ચિત્ર અને હિમાલયની

Rudraksha Mala

Single Bead of Mala

Aerial View of the Himalayas

પર્વતમાળાનું અંતરિક્ષમાંથી લીધેલું ચિત્ર આપ્યું છે. તે બે ચિત્રોની સરખામણીથી કોઈપણ સમજુ માણસને દેખાશે કે તેમાં એકદમ સમાનતા છે. રુદ્રાક્ષમાળા

આપણા આદિ પુરૂષોએ કૈલાશની આજુબાજુ આવેલી હિમાલયની પર્વતમાળાઓ બતાવતું આકૃતિકરણ કયું છે તે છે. શિવજીનું આદિ નામ રુદ્ર હતું. તેથી રુદ્રાક્ષમાળાનો અર્થ હિમાલય પર્વતમાળા થાય છે.

૧૧. શિવજીની જટા હંમેશાં પર્વતના શિખરની માફક જ ગોઠવીને બતાવવામાં આવે છે. અહીં કૈલાશ પર્વતનું એક દૂરથી લીધેલું ચિત્ર આપ્યું છે. તે ચિત્રનું નિરીક્ષણ કરતાં લાગશે કે શિખર ઉપરથી બરફનાં (Ice and Snow) નીચે પડતાં ઝરણાંનું દ્રશ્ય

Mount Kailash showing flow of snow and ice

આપણને મનુષ્યના માથા ઉપરના ઝુલતા વાળ જેવું જ દેખાય છે. શિવજીની જટામાંથી નદી શરૂ થતી બતાવવામાં આવે છે તે ફક્ત કૈલાશ શિખરમાંથી સરસ્વતી નદી ઉત્પન્ન થતી હતી તેનું આદિ કાળમાં આપણા ઋષિમુનિઓએ આકૃતિકરણ કર્યું હતું તે બતાવે છે. સરસ્વતી નદી સુકાઈ જવાથી તેની યાદ ભૂલી ગયા હતા. તેથી હવે ગંગા નદીને સરસ્વતીનું સ્થાન શિવજીની જટામાં આપવામાં આવે છે.

હવે બધાને ખ્યાલ આવ્યો હશે કે આજે શિવજીના મંદિરોમાં થતી પૂજા ખરેખરતો કૈલાશ પર્વતની પૂજા છે. આ પૂજા પ્રકૃતિની પૂજા છે. જે પર્વતોમાંથી જીવન આધાર આપતી સરસ્વતી અને બીજી નદીઓ ઉત્પન્ન થતી હતી તે હિમાલયની પર્વતમાળાની પૂજા છે. તે હકીકત ઉડીને આંખે વળગે તેવી ચોખ્ખી છે. પ્રકૃતિના પ્રકોપથી થયેલા વિનાશને લીધે તે ખરી હકીકતો આપણે ભૂલી ગયા હતા. શિવદેવની સાથે મંદિરોમાં અને મનુષ્ય આકૃતિવાળી છબીઓમાં બતાવવામાં આવતી કેટલીક આકૃતિઓ પાછળથી ઉમેરવામાં આવી હતી.

ઈજીપ્તના જુના રાજાઓ (Pharaohs) તેમના મુગટ ઉપર નાગની ફણા બતાવતા હતા તે અને ત્યાર પછીની બીજી સંસ્કૃતિઓમાં વપરાતી અર્ધચંદ્રની સંજ્ઞાઓ શિવજીના આકૃતિકરણમાંથી આવી હશે.

શિવલિંગનો અત્યારનો પ્રચલિત ચોની અને લિંગનો અનર્થ આપણા આદિ ઋષિમુનિઓએ આપેલા સાચા અર્થની ભૂલવાણીથી થયો હતો. પ્રચલિત વાત સાચી હોય તો શિવલિંગ ઉપર કળશમાંથી પાણી સત્ત્ શા માટે તરવાવવામાં આવે છે? તે અનર્થ સનાતન સંસ્કૃતિના બ્રાહ્મણિક યુગમાં થયો હતો. તેમ થવાનું મુખ્ય કારણ સરસ્વતી નદીની સુકવણીથી અને લાંબા ગાળા સુધી થયેલા દુષ્કાળની કારમી અસરના લીધે સાચાં કારણોના ભૂલાણથી થયો હતો. વળી લાગતાવળગતા પરદેશીઓએ તેમની સંસ્કૃતિને ઊંચી બતાવવા તેમાં ઉમેરણી (જેવી કે આર્યોની ચડાઈનો તર્ક) કરી હતી. હું દરરોજ મારા ગામમાં સ્થાપિત કરેલા શિવજીનાં દર્શન કરી મંદિરની પરિક્રમા કરતો હતો અને ત્યાર પછી તુલસીક્યારામાંથી આચમન લેતો હતો. જો પ્રચલિત માન્યતા સાચી

હોય તો મારી તેમ કરવાની ક્રિયા પશુતાથી પણ ઉતરતી ગણાય. હજારો ભાવિક નરનારીઓ તે ક્રિયા શિવજીના મંદિરોમાં સાચા અર્થની સમજણથી અથવા આણસમજણથી કરે છે. શું ભારતના તે લોકો પશુતાની ક્રિયા કરે છે?

અહીં જે શિવલિંગ વિષેની સમજણ આપી છે તે સમજણ વૈજ્ઞાનિક છણાવટ અને ન્યાયના પાયા ઉપરથી સચોટ ઊભી કરી છે તેથી તે હકીકત એકલી જ સાચી છે. નવી ઉપજાવેલી વાર્તાઓ ફક્ત કલ્પનાઓ જ છે. શિવનું ધામ કૈલાશમાં છે અને તેમની પત્ની પાર્વતી (પર્વતની પુત્રી) છે તે આદિ પુરાણોમાં આપેલી કથાઓ સાથે અહીં આ પુસ્તકમાં આપેલો શિવલિંગ વિષેનો ખરો અર્થ સુમેળથી જોડાય છે. પ્રચલિત માન્યતાઓ અજુગતી અને જૂઠી છે. તે ફરેલા મગજવાળા દેશી માનવીઓ અને લાગતાવળગતા પરદેશીઓએ પ્રોતસાહન આપીને ઊભી કરાવેલી ફક્ત ગંદી અને બીભસ્ત કાલ્પનાઓ છે. હવે તે અંધારપછેડો ફગાવી આપણા પૂર્વજોએ શિવદેવના મંદિરોમાં સ્થાપિત કરેલી પ્રકૃતિની ભવ્ય આકૃતિને તેના સાચા અર્થમાં માણો.

શિવજીની પૂજા તે પ્રકૃતિનું પૂજન છે. આપણા આદિ ઋષિમુનિઓએ શિવજીના મંદિરોમાં સ્થાપેલું આકૃતિકરણ ફક્ત આપણી સંસ્કૃતિના પ્રાણ સમાન બારેમાસ વહેતી સરસ્વતી નદીની કૈલાશ પર્વતમાંથી થતી ઉત્પત્તિના મહિમાની યાદગીરી અને ઉજવણી છે.

Preface

I have written this book for readers who possess intelligence and an open-minded curiosity. Those who are superstitious and close minded should stop here and go no further. In our ancient Sanatan culture there are several symbols and figures which represent sounds, ideas and physical concepts from time immemorial. Their origin is shrouded in mythical and mysterious fables and tales. This may give the impression that the whole concept behind them is absurd. I have, through research and deep conceptualization, explained here the origin of three of the most famous symbols (Om, Swastika-Chanlla and Shivalinga) used in our culture.

The primordial creational sound Om or Omkar Mantra is represented by the symbol ॐ in the Sanatan culture. It is vividly shown in this book that the origin of this symbol lies in our belief that the universe was created with this primordial sound. It was conceptualised by our forefathers during the Saraswatisindhu cultural period. The discovery of the dried riverbed of the Saraswati has made it possible to recognise these ancient philosophies.

Through out India and elsewhere (in spite of its recent negative connotation in the West), we in the Sanatan culture use the Swastika for all auspicious occasions (marriage, religious ceremonies, etc). The origin of the Swastika 卐 also lies in our ancient Saraswatisindhu culture. Stone tablets bearing 卐 have been excavated in many ancient ruined city sites (Dholavira, Banawali, etc). It had originated from the ancient practice of sun worship (સૂર્યદેવ પૂજા) and representation of the sun by a circle with radiating lines. How the actual sun

representation metamorphosed into the present symbol is clearly shown in the book. It also shows that the origin of Chanllo ● (Bindi, Tilaka) lies in the sun symbol.

In every village one finds a Shiva temple bearing the Shivalinga (🏛️). The secret of its origin lies in the life bearing water of the river Saraswati. The creation of the river Saraswati from Mount Kailash is represented in the Shiva temples. Shivalinga is a representation of the Kailash Mountain. The Kalash with dripping water and the bund around the Shivalinga are simulation of the river Saraswati. The present prevalent meaning of Linga and Yoni is the creation of a vulgar mind. This is clearly explained in the book.

The explanations given here regarding the representation of complex ideas like Omkar Mantra, Swastika and Shivalinga do not diminish the importance and relevance of these in modern times. On the contrary they increase our faith in the scientifically based ancient Sanatan culture.

Lastly, I must express my sincerest appreciation to my family members Samuben, Shailesh, Usha, Sneha, Bhupendra and my grandchildren for their unstinting help. I am also grateful to all the scholars from whom I have extensively learnt about the Sanatan Culture.

Jaya Bharat

Dr Narsinhbhai Maganlal Patel
Laxmipura, Palanpur, Gujarat
December 2005

4 Om ॐ

Om or Aum is considered the primordial sound in the Sanatan culture. The modern representation of this sound: ॐ is just the calligraphically shortened version of the proper Om alphabetically written in the Devanagari script. On the surface, many Sanatan symbols, like Om, may seem to be ridiculous or even dumb, but discovering the deeper original ancient meaning and hidden creational processes behind them is sheer joy.

The deep roots of the Om symbol lie in the ancient practice of yogic meditation. Early humans in archaic times may have stumbled upon meditation shortly after they domesticated fire and began using

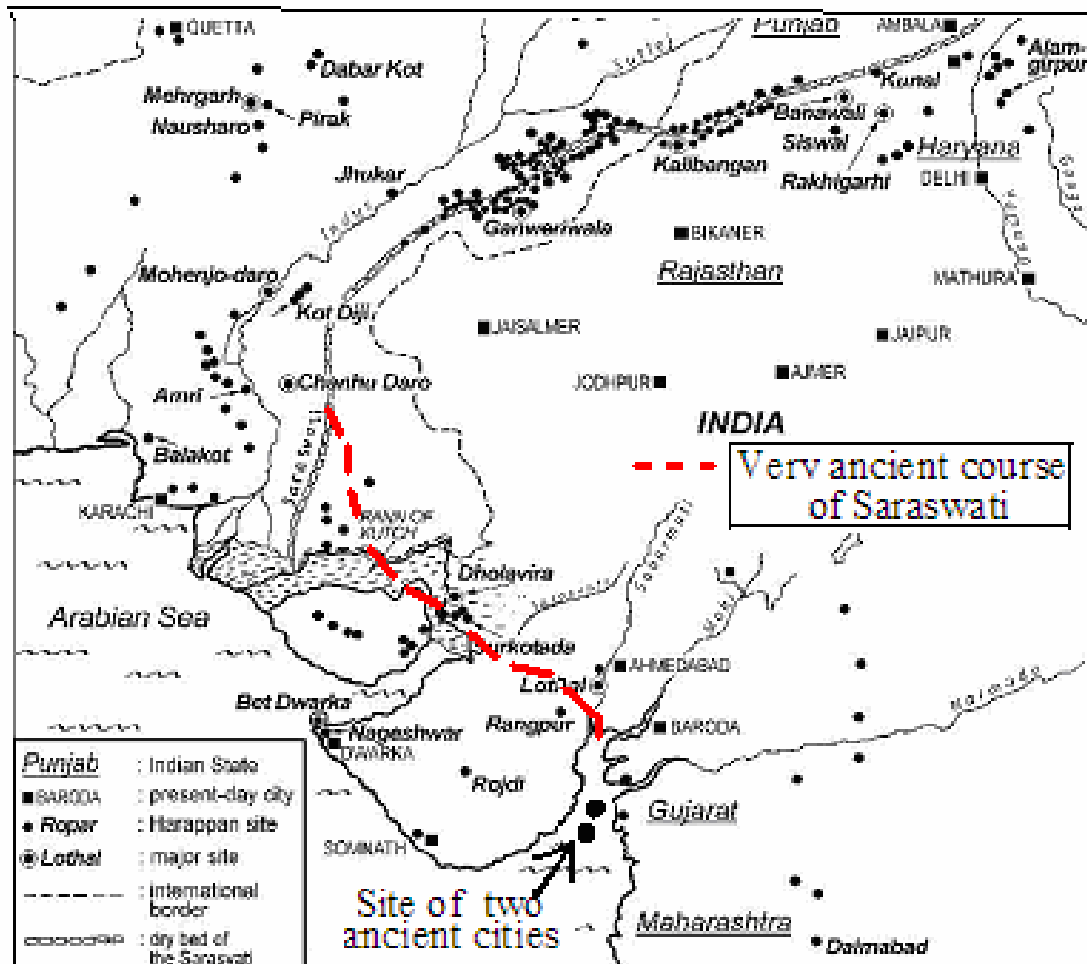
Sadhu meditating in front of fire

it for warmth. Huddling close to their bonfires for warmth, they probably spent hours staring at the hypnotic flames. Even today, Sadhus meditate in front of fire (Dhuni) as shown in the picture. At some point, our archaic folks might have noticed that doing so could produce an altered state of consciousness similar to that produced by the use of certain plant extracts (like the Soma plant of the Rigveda), sexual orgasm, physical trauma, and

near-death experiences. They discovered that that state of mind also has a healing effect on the body and a calming effect on the mind. These realizations lead them to discover other ways to recreate that unusual state of mind at a desired moment and place. Thus they discovered various meditation techniques. One of these techniques was to meditate with rhythmic utterance of the Om sound. This practice led them to gauge our inner depth and probe the limit of the outer universe. This meditative technique was named by our ancestors as Yoga in our languages (Yoga = to join body and soul together).

More than seven thousand years ago in the Saraswatisindhu valley culture (Sanatan) the Om sound was universalized by enlightened sages. It was the era when our forefathers (Rishis) wrote the Rigveda and other holy scriptures in the Asharams on the river banks. The Saraswatisindhu (Harappan) civilization flourished in the basins of the Saraswati and the Sindhu rivers. Seven thousand years ago the river Sindhu flowed almost as per its present course. The lower part of the river Saraswati flowed parallel to and east of the river Sindhu and emptied into the gulf of Kachchh. It is believed that earlier then that time it flowed through the present day Nal Sarovar in the state of Gujarat. The ancient port city of Lothal was situated on its bank. Eventually, it emptied itself

into the gulf of Khambhat. Both the rivers originated in the Himalayas from glacier waters. They were the vital life giving force for the creation of the Sanatan culture. Those mighty rivers and the area of the Saraswatisindhu Pradesh are shown in Figure-1 (page 9). In January 2002, it was announced to the world that the Indian Institute of Ocean Technology had found two submerged cities in the gulf of Khambhat. They also announced that they were submerged approximately 9500 years ago based on Carbon-14 testing on carved wood

Map showing ancient river Saraswati and location of two submerged cities

samples recovered at the submerged sites. These cities may have been located in the delta region of the ancient Saraswati. The above map shows the ancient course of the Saraswati and the location of the submerged cities.

The Himalayan range and the plateau of Kachchh are seismically active areas due to the plate tectonics. We have a vivid memory of the Bhuj (2001) and Anjar (1956) in Kachchh and the Kashmir (2005) earthquakes in recent years. About seven thousand years ago, due to similar earthquake activities the Saraswati started losing some of its mighty tributaries and hence also the amount of water it carried to the gulf of Khambhat.

About four thousand years ago it lost all of its water and completely dried up from the Himalayan foot hills to the gulf of Khambhat. It is now only discernable from views taken by satellite. The upper perennial course of the river in the Himalayas was diverted by earthquake movements to the river Yamuna. There still exists a seasonal river called Saraswati in the foot hills of the Shiwalik mountain range. The diversion of the Saraswati water is still remembered in the story of Triveni-Sangam (three river confluence- Ganga, Yamuna and Saraswati) at Prayag (Allahabad). The plate tectonics may have also raised the Kachcha pleatau and would have resulted in the new river drainage system which exists today in this area.

In addition to the complete loss of the river Saraswati, the valleys also lost their annual rain fall due to atmospheric changes. This started desertification of the area some forty five hundred years ago along with the complete drying up of the now fragmented reservoirs along the course of the ancient river Saraswati. The desertification of the area was completed in approximately three hundred years. The mighty Egyptian Old Kingdom, which built the Pyramids, was also destroyed during the same period due to the worldwide phenomenon of El Ninio which created a drought condition almost all over the world for about three hundred years.

The Sanatan culture which had its roots in these valleys was badly mauled and lost its forceful vitality due to these plate tectonics and prolonged draught conditions. However, it survived but with less vigour and moved towards other areas and the river valleys of the Ganges and Yamuna where it again flourished until pillaged by outside invaders. The original Om mantra not only survived all these upheavals but also spread across Asia. In modern times it has moved almost all over the globe along with the Yogic system of exercises and breath control.

The original representation (3000 BC) of the primordial Om sound in the Saraswatisindhu valley was as shown in the following picture below complete with ancient writings. There are several

stone tablets which vividly depict this configuration. Quite a few of these ornately carved stone tablets have been excavated from several ruined cities (Dholavira, Rakhigrahi, Harappa, etc) of the Saraswatisindhu

5000 years old Om Sign from ancient Sanatan culture

culture. The figure represents a flower pot (earth) nourishing a plant (life). It is also shown below in sketch form along with it rotated 90 degrees.

Sketch of ancient Om sign and rotated 90 degrees

It will be obvious to any rational reader that it was the source from which the letter ॐ in the Devanagari alphabet was created. Many of the Devanagari alphabet letters were similarly created by the Pandits from sounds of familiar objects. In fact, the original configuration is used today in the Kannada and Telugu languages in South India to express the Om sound.

The Om sound is believed to be the basic sound of the world in the Sanatan culture and it contains all other sounds. The sound Om can be represented as

ओम in the Devanagari alphabet. The present form is made up of three letters, *aa-अ*, *au-ओ* and *ma-म* which, when combined together, make the sound Aum or Om (ओम). The subsequent gradual calligraphical representation changes are shown in the following figure along with the final sign used today in the Sanatan culture.

Sequence of changes to the Om representation in Devanagari

The logical conclusion is that the present symbolic representation of the ancient Om sound was metamorphosed by our forefathers from the Devanagari alphabetic representation. It in turn was derived from the ancient representation of primordial sound Om practiced on the banks of the now vanished river Saraswati.

It is interesting to note that the representation of the sound Om has propagated itself in various other Asian alphabets; (Tibetan, Thai, Srilankan, Java, Taghalak, Khmer, Tamil, Telugu, Kannada and Malayalam). The Om sound representation in them is almost identical. The reason behind this is that they are all derived from the Brahmi script. The Brahmi script in turn was derived from the Saraswatisindhu syllabary which was used to carve

words on the magnificent tablets (Seals) of that ancient culture. For example, in the Tibetan alphabet Om is represented as shown here.

Om written in Tibetan

The story of the evolution of Om symbol to denote the primordial sound Om, presented in this chapter does not in anyway diminish its significance in modern times. It strengthens our faith in the very ancient Sanatan culture because we now know the logic behind these ancient beliefs and symbolisms. The more we discover about the true meaning of these symbols and figures, the more we may understand the depth and hidden meanings behind our unique culture. Only through them our ancient faith has survived the continuous savage onslaught from outside cultural forces and natural calamities.

Om is not a word but rather intonations, which like music, transcends the barriers of age, race, culture and even time. It is a mantra or prayer in itself. If repeated with the correct intonation, it can resonate throughout the body so that the sound penetrates to the centre of one's being, to the atman or the soul. There is harmony, peace and bliss in the recitation of the simple but philosophical Om sound. It cannot be described satisfactorily with words, it can only be experienced.

It is believed that the vibrations produced by chanting the Om sound correspond to the original

vibrations that first arose at the time of creation of the Universe (“The Big Bang” theory according to modern astronomy). The sound of Om is also called Pranava Nada, because it sustains life and runs through Prana or breath.

ॐ (Om) also provides a dualistic viewpoint. On one hand, it projects the mind beyond the immediate to what is abstract and inexpressible; on the other hand, it makes the absolute much more tangible and comprehensive to the mind. It encompasses all potentialities and possibilities. It is everything that was, is, or can yet be in the Universe. It is omnipotent, omnipresent and remains undefined to the ordinary human mind.

The Om sound is of paramount importance in the Sanatan culture. It is a sacred syllable representing Brahman, the impersonal Absolute - omnipotent, omnipresent, and the source of all manifest existence. Brahman, in itself, is incomprehensible; as such a symbol becomes mandatory to help us realize the Unknowable. Thus the symbol ॐ represents both the unmanifest (nirguna) and manifest (saguna) aspects of that Unknowable God.

5 Swastika and Chanllo: ௐ ●

Swastika ௐ

The swastika is one in the menageries of holy symbols in the Sanatan culture (Hinduism, Jainism, Sikhism and Buddhism). In the West, it has been more widely known as the badge of the Nazi movement. In classical Sanskrit the word **Swastika** comes from two words **su**, meaning **well**, and **asti**, meaning **to be**. In the Gujarati language it is simply translated as (સુભ-થાવ or સુભકરનાર) “become well” or “well doer”. Generally it is called Sathio (સાથિઓ). Sathio is widely used; by traders to mark opening pages of their account books, on thresholds, on doors of houses, on temples. It is created, generally by various type of grains or vermilion powder, to witness auspicious ceremonies like weddings and laying of foundation for important structures.

During the Vedic period, before the matured Sarswatisindhu civilization reached its glorious period around 2600 BC, the sun was called Savitar in both the Vedic and Prakrit Gujarati languages. That becomes obvious when one studies the holy Gayatri Mantra in the Rigveda.

**Aum bhoohr bhuwah swaha; Tat SAVITAR varenyam
Bhargo devasaya dheemahi; Dhiyo yonaha prachodayat**

**The lord of water, earth and heaven; Oh SUN, the great god,
we worship your glory; Give us insight into the secret of
your creation.**

After the advent of the Brahmanical period and the construction of the Devanagari alphabet from the Brahmi alphabet in the first millennium BC the original Savitar word was transformed into Classical Sanskrit as Swastika. Hence, Swastika is the representation of the sun. Let us survey the present situation regarding the representation of the Swastika before we embark on its antiquity.

Present Situation

In 1786, Sir Williams Jones at Kolkata, announced the affinity of the Sanskrit, Greek and Latin languages which led to the establishment of an Indo-European language group. This in turn necessitated the notion of people called Aryans who spoke the mother of all these modern European and Asian languages. This led to a frantic search by the western archaeologists to link the pre-history of the European people to the ancient Aryans. That search received great impetus when objects with Swastika marked on them were discovered by Heinrich Schliemann in the ruins of Troy in 1871-72. Schliemann then consulted two leading Sanskrit scholars of the day, Emile Burnouf and Max Muller. They all concluded that the Swastika was an Aryan symbol. This idea was taken up by many other writers. The Swastika quickly became popular in the West, appearing in many designs from the 1880s to the 1920s. People like Alfred Rosenberg associated it with a Nordic

master race originating in northern Europe. So far the Swastika symbol had a positive connotation in

Late 19th century picture

Europe and was used in the design of many common objects (see the inset picture) even though it was wrongly assigned solely to the European heritage. In Europe the Swastika is now

called by various names; Crooked cross, Cross cramponned, Cross gammadion, *Fylfot* - meaning "four feet", Sun wheel, Tetraskelion – Greek "four legged", Thor's hammer, Hooked cross, Black Spider.

The existence of the Swastika in several cultures in the past can be explained by three different modes; (i) independent development, (ii) cultural diffusion, and (iii) external event. However, it is recognised that it has mostly travelled west from east may be with the Indo-European languages.

The positive meaning of the Swastika symbol in Europe was subverted in the early twentieth century when it was adopted in a “twisted” form as the emblem of the Nazis (National Socialist German Workers Party -February 1920). This

association occurred because Nazism stated that the historical Aryans were the modern Germans and then proposed that, because of this, the subjugation of the world by Germany was desirable, and even predestined. The swastika was used as a convenient symbol to emphasize this mythical Aryan-German correspondence. Since World War II, most westerners see the swastika as solely a Nazi symbol, leading to incorrect assumptions about its pre-Nazi and present use elsewhere. The present confusion is caused by the ignorance of westerners unwilling to accept its ancient origin and true significance of its meaning in other cultures of the world. The few learned people in the West who are aware of its true origin have somehow remained largely silent and let the confusion prevail.

Since the end of World War II, the traditional uses of Swastika in the western world are discouraged. Many innocent people and products were wrongly prosecuted. There have been failed attempts by outside individuals and groups to educate Westerners to look past the Swastika's recent association with the Nazis and look to its prehistoric origins. Unfortunately, the Swastika remains a core symbol of the neo-Nazi groups in the Western World.

Leaving the Swastika in the neo-Nazi hands is the worst disservice we can do to the cultures of Native Americans (Tlingit, Navajo, Hopi, Cuna, Inca, and

Aymara) and also all the cultures in Asia (India, Tibet, China, Japan, etc.) which are derived from the Sanatan culture. It is also a disservice to the Basque, to the French, to the Greek, to the Swiss, to the Irish and to the Ashanti of Africa. They have all used the Swastika as an auspicious symbol. It also appears as a repeating ornamental motif on a tomb in the Basilica of St. Ambrose in Milan. The "Friday" mosque of Isfahan, Iran and the Taynal Mosque in Tripoli, Lebanon both have swastika motifs. I have seen swastikas in museums all around the world, from Tokyo to New York and from Moscow to Madrid. It is shown on the entrance of the Philadelphia Museum of Art. A closer look at the Capitol building in Washington D.C. will reveal several friezes formed out of swastikas. It is difficult, in fact, to find an old book on art, mythology, or archaeology, without swastikas profusely represented in them.

In Bharat and in the countries of the Indo-China region the Swastika is used by common folks in a positive sense in everyday religious rituals. However, most of them are blissfully unaware of its negative connotation and the raging row prevailing in the Western World.

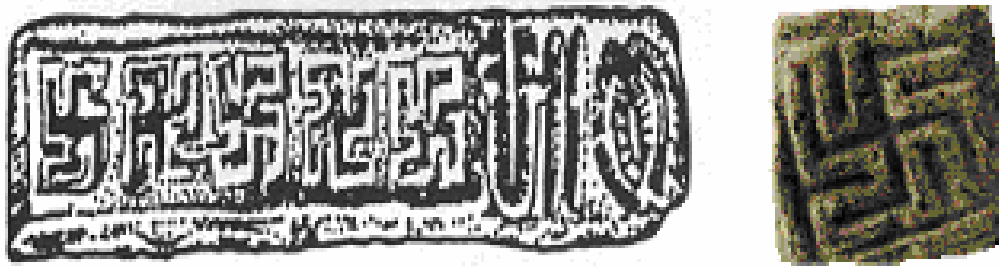
The time is ripe to redeem this beautiful and enigmatic symbol, taking it out of the hands of the fanatic neo-Nazis in the West. We must bring it back to its ancient illustrious place, especially in

the West. It deserves a place among other similar symbols in the long history of mankind and especially in the cultures of the Western World.

Early History

Since the Swastika is a complex symbol, it may not have been used independently by many human societies all over the world. Ions ago it must have been diffused by some archaic folks. One of the oldest known Swastikas was painted on a Palaeolithic cave at least 10,000 years ago. Several scholars postulate that there was a single origin for this prehistorical sacred symbol. They point to the Proto-Indo-Europeans as the source of the symbol. The Swastika was not adopted by Sumer in Mesopotamia, which was established around 3500 BC. Also it has not been found in the Old Kingdom of Egypt which began in 2630 BC. These cultures were already well-established and deified their gods without the use of the Swastika.

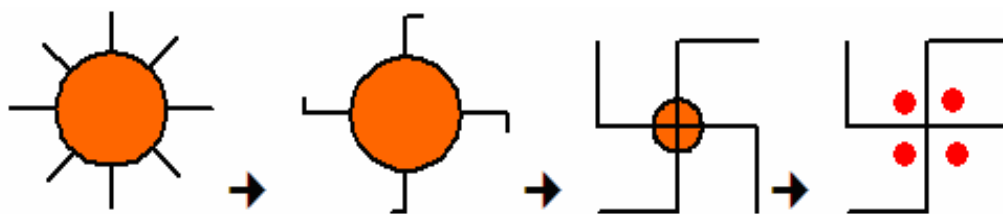
In archaeology the Swastika first appears in the excavated sites of the Saraswatisindhu culture and the oldest is dated to be around 3000 BC. It may even have been present earlier than that time as 90% of the sites so far identified remain unexcavated. Several stone tablets have been found from many ancient sites (Harappa, Banawali, etc) with depiction of the Swastika on them. The following picture shows two of those tablets.

Stone Tablets from the Saraswati-Sindhu Civilization (3000 BC)

Origin in Antiquity

In antiquity, the sun was recognised by early humans as the source of all life and was revered by them. In the beginning of this chapter I have demonstrated this phenomenon by quoting the holy Gayatri mantra from the Rigveda. This reverence for the Sun required its representation in a physical symbolic form. The first representation was simply the picture of the sun as seen by the naked human eye. It was a circle indicating the round sun and lines radiating from it indicating rays. This configuration is shown below in the first figure.

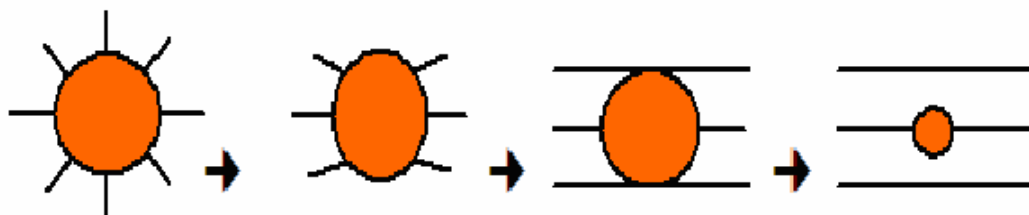

The progressive stages for the development of Swastika

The original configuration then was simplified over the millennia through several stages, as shown in the above sketch. Eventually the present prevalent final form evolved to symbolically represent the sun. This is the real and true meaning of the

Swastika. It is simply a representation of the sun. By drawing the Swastika with grains or other materials at the time of any auspicious occasion, we are invoking the sun, the Lord of all creation, to bless and to witness the proceedings.

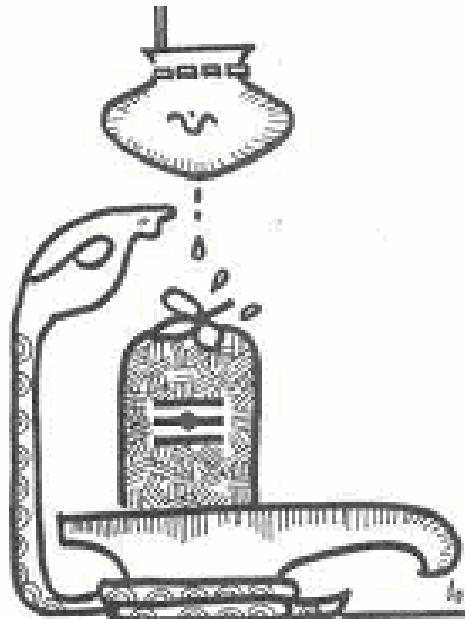
The sun representation in our prehistory also took another path to arrive at a different configuration. This configuration took a slightly different form to accommodate the sun representation on the rectangular space available on a human forehead. The various stages of these configurational changes of our sun are shown in the following sketch. The final configuration is used all over India today.

The progressive stages for the development of sun sign

The final configuration ☸ is now regularly used by Sanatan Holy men on their forehead and arms. It is also used on doors and walls of houses and temples as an auspicious symbol. The true meaning of this enigmatic symbol was lost until now. This loss was mainly due to natural and man made calamities suffered by our ancient culture after the river Saraswati dried out from the hub of our cultural area. We now know that the configuration represents the mighty lord of our universe, the sun.

However, its surprised continuous use on the Shivalinga in all the temples in Bharat has led me to a new and original meaning associated with the whole configuration of the Shivalinga as shown in the figure below.

Sketch of Shivalinga

Note the sun symbol ☼ on the Shivalinga. That symbolic representation of the sun is always associated with Shivalinga. This enigmatic configuration of the Shivalinga is the subject of the next chapter.

Chanlla: ●

Before we embark on the exploration of Shivalinga's meaning we should explore a further twist in the tale of the Swastika. The three lines and a dot on the middle line to represent the sun, went through further gradual modifications over time.

Fortunately, all the stages through which the modifications happened are being used in our culture and hence it is easy to see them today.

The picture here shows a Shadhu with the standard version of the sun sign shown on his forehead. It still remains the most widely used symbol to indicate the sun on a human forehead apart from the Chanlla (Tilak, Bindi, Bindiya)

As time passed variations of the standard sun sign started to appear. One of the variations showed the dot for the sun on the lower line instead of the middle line. These lines as explained earlier represent the sun rays. A picture of a Shadhu with the sun dot shown on the lower line is shown here.

The third stage of the modifications was to show the sun dot separately from the lines showing the sun rays. A Shadhu, showing the lines of rays separately from the sun dot, is shown here.

The forth and the final modification was to eliminate the lines indicating the sun rays altogether from the sun representation leaving only the dot ● on the forehead. A picture with that modification of the sun sign is shown here. This is how the Chanllo

(Tilak, Bindi, Bindiya, etc) evolved in our Sanatan culture from the sign that represents the sun. The Chanllo of red colour on the forehead shows that the sun is the Supreme Lord and master of this world and it is present to witness whatever activities we are conducting.

A round Chanllo ● of red colour placed on the

forehead of any married women of the Sanatan culture shows that she has a master (husband). However, it has now become an ornament to wear in

any shape and colour by females of all ages and all cultures (young, old, married, widowed and unmarried). A picture showing the Chanllo on the forehead of a female is shown here. It is not an unusual sight to see a western woman of any race wearing it in London or Los Angels.

The evolution of the Chanllo from the ancient sun sign is shown serially with the same five pictures in Figure-2 on page 22.

Thus the Chanllo represents our sun the Lord of every living being. These modifications of the sun sign to evolve into the Chanllo as discussed above are shown below in a sequence.

The progressive stages for the development
of Chanlla from the sun sign

The representation of the sun sign through the millennia has changed. However, in spite of thousands of years of modifications the progressive stages are easily discernable today from the signs worn by holy men of the Sanatan culture.

We now realise the true meaning of the enigmatic signs of the Swastika and the Chanllo. They simply represent the Sun, the Supreme Lord of our world. It is wonderful to encover the true meanings of these ancient signs.

6 Shivalinga

The symbolic creation of the Shiva-linga and its meaning has been confused and misunderstood by many for a long time. In Gujarati it is also called Shiva's Pendi (શિવની પેડી - શિવજીની પેડી). In Northwest China where Tocharian languages (Indo-European languages) were spoken, there are several names like Tarim Pendi and Junggar Pendi which means Tarim Mountain and Junggar Mountain. Thus, Pendi means mountain. The Siwalika (Siwa-linga) mountain range which is parallel to the Himalayas in Uttar Pradesh and Nepal gives us an indication that Linga may also mean mountain.

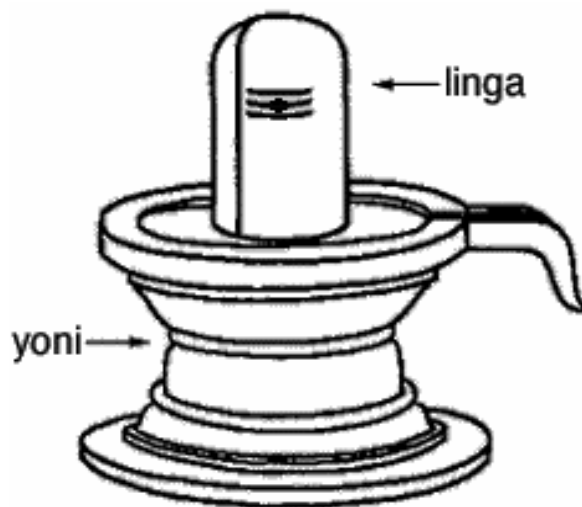
The original meaning of the word Shiva may have been hard stone or hard substance. Words in Gujarati like Sheela, Sheesu, Sheesam, etc (શિલા-પથ્થર, શિસું-Lead ધાતુ, શિસમ-કઠણ લાકડું, વગેરે) indicate stone or hardness of the substance. Thus the Shiva word may have been used to indicate --rock. These interpretations lead us to a definite recognition that the original meaning of the Shiva-linga was “Rock-Mountain” which has been forgotten through millennia due to natural and manmade traumas.

Let us review the present confused and misunderstood meanings of the word Shivalinga. The tangled meanings of the Shivalinga are rooted in a vast quantity of recent literature. Hence, we

will review here only the very important stories related to it. It is always the case in any situation where the original meaning of the subject is lost, there invariably sprung up a multitude of stories, legends and opinions.

The Present Situation

We have been hammered for centuries with the idea that the Shivalinga represents Lord Shiva's genitals. It thus represents the aspect of the Supreme Being that continuously dissolves to recreate the cyclic process of creation, preservation, dissolution and recreation of the universe. Lord Shiva is the foremost of the Sanatan Trinity, the other two being Lord Brahma and Lord Vishnu. The Shivalinga is a widely used symbol to represent Shiva's aspect in the Sanatan pantheon of the trinity. The Ling consists of a feminine base "Yoni" or "vagina" and a rising masculine portion "the Phallus" or "penis". We will see later what these symbols truly represent.

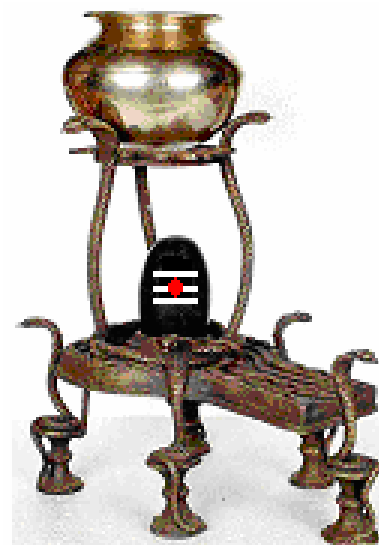

Classical Shivalinga

For centuries Lord Shiva has been worshiped in the form of a deity image or a Linga. It is hard to find a

town or a village in Bharat where the Shivalinga is not worshipped. There are some twelve Jyotir-Linga scattered all over Bharat where, it is said, Lord Shiva appeared in the form of a light or fire (Jyoti) linga. They are Kedarnath in Uttarachal, Viswanath at Kashi, Mahakaleswar at Ujjain, Tryambakeshwar near Nasik, Malikarjun at Srisailam in AP, Omkareshwar on river Narmada, Nageshwar at Darukvan in Maharashtra, Bhimeshwar at northwest of Poona, Somanath in Gujarat, Rameshwar at Setubandha in Tamilnadu, Grineshwar near Elora caves and Vaijanath at Deogarh in Bihar. These narrations clearly represent volcanic activities at those locations and subsequent creation of a mount.

The love and devotion for Lord Shiva is so all pervading that in addition to the Gods and humans even the demons worshiped him with total devotion. The famous Demon king Ravana of Shrilanka was known to be such a great devotee of Lord Shiva that Lord Rama requested him to perform the Shiva worship (pooja). He blesses anyone who worships him - be it a saint or a sinner. Most of our village temples have the Shivalinga representation similar to the one shown here.

The normal configuration in the temples has water pot (Kalash) dripping water on to flowers and leaves (Billipatra) adorned Linga. There is always a snake (Naga) encircling the Linga with a basin (Yoni) channelling the water to a uniform flow leading outside the temple. Lord Shiva has always been accorded the highest place of reverence in the Sanatan culture. The above complicated and ornate configuration may have begun during the later phase of the old Saraswatisindhu era. A simple terracotta Linga has been found from Kalibangan (about 2600 BC) which is shown here.

Terracotta Linga
From Kalibangan (2600 BC)

1. The great Epics and Puranas have several different versions of the creational legend of Lord Shiva. In one version, a great fire appeared from the cosmic waters. From its flame Shiva Linga emerged to claim supremacy and worship over Brahma and Vishnu. To control the tremendous energy generated, he castrated himself because no one could castrate the Supreme Lord. Thus the fallen phallus of the Supreme Lord destroyed all the worlds until it reached the Yoni of Uma/Parvati and cooled down. All procreation of the worlds started after the worship of Yoni-Linga was

established and all the Gods, including Vishnu and Brahma, accepted the supremacy of the Lord Shiva. This is clearly a description of volcanic activity and the resultant cooling of lava by water as shown in the picture.

Lava flows into the sea where it cools and forms into rock

2. Lord Shiva's other form is "Ardhanariswara" half man and half woman. Lord Shiva, with his

consort Parvati, is always in a celestial dance of procreation and destruction of the worlds. He is the embodiment of 'Kama' (the sexual lust, desire or pleasure, the force that is the basis for the evolution of diverse life forms and humans on earth) in the forms of androgynous Ardhanarishwara and the Phallus. He is also the destroyer of 'Kama' when he destroyed 'Kamadeva' only to restore his life at the

request of Kama's wife Rati. This description represents regeneration after havoc created by volcanoes and earthquakes due to plate tectonics.

The resultant mountains (male) and the rivers (female) are clearly represented in dualistic form in “Ardhanariswara”.

3. There is also a legend of the Parad (mercury) Shiva Linga. According to this legend, the Gods, who frequently took a beating at the hands of the Rakshasas (demons), went to Lord Brahma for a lasting solution. Lord Brahma told them that only a warrior born out of Shaktipunj (semen of Lord Shiva) can lead the Gods to victory. The Gods prayed to Lord Shiva who agreed and who approached the Goddess Parvati to conceive a son. The Gods sent Agni, the God of fire, in the form of a pigeon to observe the great event. Lord Shiva found out and released His semen in the fire of Agni. Even the god of fire couldn't bear the heat of Lord Shiva's reproductive force and dropped it in the holy waters of the river Ganges. Mother Ganges also couldn't stand the heat and released it on earth. After being sanctified by the holy fire and sacred waters of Ganges it became mercury or Para - the only metal in liquid form.

The solid form of mercury is popularly known as Parad. Solidifying mercury is an ancient Vedic science. Dharnidhar Sanhita gives sixteen steps through which the liquid mercury has to pass in order to make it a pure and beneficially pliable solid. Then mercury can be moulded into a solid Linga form. A number of references point to the

holistic benefits of Parad Shivalinga. It is said that there is no better Shivalinga than the one made out of mercury. In the Sarvadarshana Sangraha, Lord Shiva says to Goddess Parvati that anyone who worships the Linga made out of solid mercury will face no death, disease or dearth. It is mentioned in the Rudrasannhita that the Parad Shivalinga embodies the power of Lord Shiva. Through its worship one can attain anything desired. It bestows immense benefits to the worshiper.

This parable clearly indicates release of new material (lava) at the time of volcanic eruption and purification of thus released material. It clearly represents the flow of lava by mercury. The only metal which exists in liquid form and flows like fresh lava at ambient temperature. Even the release of semen is nothing but the eruption of a volcano.

4. Skanda Purana tells us that Lord Shiva used to love a great forest called the Sleshmantaka. It was here that Shiva spent so much time immersed in the wilderness of this forest in merry-making, assuming the form of a deer. It is stated in the Skanda Purana – “As I reside here in the forest of Sleshmantaka in the form of a beast, my name will hence be known as “Pashupati” the world over. To this day the Sleshmantaka forest remains sacred and is known as Mrigasthali (the abode of deer). The name Pashupati means “Lord of Animals” (Pashu -animal, Pati- Lord) and was later taken to

mean (Lord of Souls). This legend is depicted on several tablets found at ruined cities (like Lothal, Dholavira, etc) of the Saraswatisindhi culture. A tablet, appropriately called “Pashupati Seal”, is shown here.

Pashupati Seal
Saraswatisindhu Pradesh
2800 BC

All the above legends are conceptualized in the Puranas, Epics and Tantric books and should be considered secondary to the Vedas. There are no magical stories in the Vedas even though Rudra is mentioned in it. However, most of these stories are clearly related to destruction by earthquakes and/or by volcanoes and the subsequent regeneration of the mountains, land and rivers which in turn allow return of life to replenish the land. The purification of mercury is just formation of soil from the lava.

Rational Development

In the Vedas there is no concept of the Linga associated with any of the Devas mentioned in it. Although there is mention of Rudra with some of the attributes associated with Shiva of the Puranic period. Hence the conceptualization of the linga as a phallic symbol does not carry much weight in our Vedic past. It is clearly based on a misconception of the earlier meaning which was lost with the drying up of the river Saraswati and resultant horrific trauma suffered by our culture.

The ancient people of the Saraswatisindhu culture recognised the importance of rivers, especially the river Saraswati, for their very existence. They also realized that the perennial water in all the rivers comes from the ice clad Himalayan peaks and their glaciers. It wasn't too difficult for them to see that the sun melts the ice and snow and creates the perennial rivers. This realization created reverence for the sun and mountains in general and the

Shivalinga with the Sun symbol

Himalayan peaks in particular. This association of mountain and the sun was conceptualized in the physical form by the Shiva-Linga and the sun symbol. This pure concept is still practiced in most of the Shiva temples.

The above figure clearly shows the mountain peak (Kailash) with a symbolic sun along with some other attributes which developed later. Notice the representation of the sun by the symbol on the Linga. We have already discussed its derivation in the previous chapter. Initially, the Linga had no bund (embankment) around it. One of the pictures shown below has no bund. However, to create the proper mountain and river scenario they added a water pot (Kalash) with a constant dripping of water over the Linga (Mountain) as shown in an

earlier picture. This dripping water needed a bund to channel it into a stream representing a river. This bund was initially square and then various other shapes. The classic “Yoni” shape was created during the Bramanic period of the Sanatan culture and given meaning associated with the word “Yoni”. It may have also started with the practice of bathing the Shivalinga several times a day with milky water. The milky water is used to simulate ice and snow on the top of Mount Kailash. The pictorial representations shown below illustrate some of the points about the bund.

Pictures of Shivalingas with rectangular or no “Yoni”

The classical shape may have resulted from the need to be economical with material. The most economical shape which used the least amount of material to channel the flow around a circular Linga had to be circular.

I hope it is now abundantly clear to any rational mind what the representations of objects in the Shiva temple stood for in our Vedic past. The human form of Lord Shiva’s representation is shown in the following picture.

Human form representation of Lord Shiva

We will now investigate all the aspects and the articles associated with Lord Shiva for their ancient meaning and origin.

1. In the picture above the Linga itself represents a mountain and especially the ice clad Mount Kailash in the Himalayas from where the ancient river Saraswati originated. Kailash in our pantheon is stated as the abode of Lord Shiva. As we have discussed earlier, one can see the similarity just by looking at the various pictures presented in Chapter-3 and in this Chapter.

2. The sun is represented on the Linga by the sun symbol $\equiv \bullet$. This is to indicate that the sun is

melting the ice and snow on the peaks and thus it is the source for the creation of water for the rivers.

3. The simulation of the natural process of river creation is done by hanging a water pot (Kalash) over the Linga. The Kalash has a hole which allows continuous dripping of water on the Linga to create a flowing river and especially the river Saraswati.

4. The so called “yoni” is simply a bund (embankment) to direct the continuously dripping water into a stream which is a representation of river and especially river Saraswati. Saraswati thus created in the temple is then normally directed outside into a Tulsi-Kyara (a bed in which the holy Tulsi plant is sowed). Originally there was no bund. Then a rectangular rectangular shape (see pictures on page 73) evolved. At the end economy of material necessitated its shape to conform to the round shape of the Linga (Mount Kailash).

5. The crescent moon shown with the human form of Lord Shiva represents the ice, snow and coolness on the peaks of the Himalayan mountains.

6. The Nandi (seated bull) is always present in front of the door of the Shiva temple. It is appropriately called Dwarpal (door keeper). There are several mountain peaks shaped like a seated bull on the way to mount Kailash from the south. They make it difficult to reach mount Kailash. Therefore, these mountains are depicted in the temples as seated bull

and are granted the status of the door keeper in the temples. One of those peaks is shown below along with a carved seated Nandi.

Stone carving of Nandi

Nandi shaped Mount

More importantly there is a huge rock in the form of a kneeling bull which lies at the south foot hills of Mount Kailash. It truly resembles the Nandi seen in Shiva temples. This mount may be the legendary mount Nandi (the Dwarpal). It is shown in the above picture.

Mount Kailash showing Nandi in front

(the Dwarpal). It is shown in the above picture.

There are two rivulets which start from the Kailash Mount and go around it. Also there are two small lakes south of the Nandi (one black and one white). This area is not accessible unless one tracks from Darchen towards the north and crosses the Silung monastory and continues further. These difficulties created by the small Nandi like mounts are behind the creation of the Nandi phenomenon. There is a

Nanda Devi peak and also Nanga Parvat in the Himalayas which suggest an association of Nandi with the Himalayan Mountains.

7. The association of the Serpent-Naga with Shiva comes most probably from the shape of the jutting rock at the summit of Mount Kailash. It is shown in the following picture.

Enlarged view of Mount Kailash
showing “Cobra Hood” like rock

It is interesting to note that in the picture the inset Kailash shows total similarity with the Shivalinga and the enlarged area of the peak shows an excellent conformity with a cobra hood (Naga). This conformity may lay in the conceptualization of the cobra’s association with the Shivalinga. Originally the cobra hood was shown with the Linga as it is visible on Mount Kailash. During the Brahmanic period it has been shown separately at various places with Shivalinga and also on the human form of Lord Shiva.

8. The Damaru (tabor) in one hand of Shiva represents the rumbling but rhythmic sound of an earthquake which is more precisely shown in the destructive form of Shiva in its Nataraja attributes. The representation of Shiva as a dancer (Nataraja) is definitely a conceptualization of rhythmic movement of the earth during the earthquake (Trandava Nrutya) and consequent formation of mountains. The Nataraja is always shown in earth like round figure.

Natraja

9. The trident represents the mountain peaks surrounding mount Kailash.

10. The Rudraksha Mala associated with Lord Shiva represents the Himalayan mountain ranges with folds. The following pictures illustrate the point. The first picture shows the normal Rudraksha Mala used by Sanatan Holy men and which is always associated with representation of Lord Shiva in human form.

Rudraksha Mala

The pictures here show an enlarged view of one of the above beads and also an arial photograph

Single Bead of Mala

Arial View of the Himalayas

of the Himalayan mountains. It is astonishing to see the resemblance between the two.

11. Shiva's hair (Jata) is always in the form of a mountain peak. The picture here of Mount Kailash shows ice and snow streams as if they form hair on a human head. The concept of a river erupting from Shiva's Jata comes from this visual effect.

Mount Kailash showing flow of snow and ice

The hair like flows of snow and ice from the peak are the beginning of the river. This was then the real reason for conceptualization of the river Saraswati formation in the human form of Lord

Shiva erupting from his Jata. With the loss of the river Saraswati, that place is now assigned to the river Ganga.

The whole concept of Lord Shiva is associated with Mount Kailash (Himalayas) and formation of Saraswati (and all other Himalayan rivers). Other aspects of the destruction caused by the earth's movement during earthquake were attributed to it during the later Brahmanic period of our culture.

It may even be that the cobra hood shown on the crown of the Egyptian Pharaohs and the Crescent

symbol of the Middle East are derived from attributes shown with the human form of Lord Shiva.

If the prevalent ideas of Yoni and Linga are correct then why do we need water dripping on the Linga? In my village temple after worshiping Lord Shiva, I have always gone for the Mandir Parikrama (a walk around the temple) and have taken the Achaman (holy water) from the Saraswati which flows out from Kailash (Shivalinga) into the Tulsi-Kyara. This act of taking the Achaman would, with the prevalent concept, tantamount to bestiality.

The concept presented here is the only rational explanation for the creation of the Shivalinga. The fact that the abode of Lord Shiva is in Mount Kailash (Kalash shape) and his consort is Parvati (Parvat = પર્વત, Mountain in Gujarati) also fit correctly with our interpretation. The prevalent paradigm of Linga-Yoni is a creation of a fertile but irrational and irresponsible mind aided and abated by wasted interests.

The worship of Lord Shiva in a temple is simply the worship of the natural creation of the life giving rivers from the ice clad Himalayan Mountains and especially the river Saraswati from Mount Kailash.

ઓમ, સ્વસ્તિક અને શિવલિંગ

આપણી સનાતન સંસ્કૃતિમાં ઘણી સંજ્ઞાઓ વપરાય છે. તે સંજ્ઞાઓ નો ઉપયોગ હજારો વર્ષ પહેલાંના સ્વરૂપમાં શરૂ થયો હતો અને તેમનામાં વખતની સાથે ફેરફારો થયા હતા. ઘણી સંજ્ઞાઓનું અસલ સ્વરૂપ અને તેમની પાછળ રહેલો જૂનો સાચો અર્થ આપણે ભૂલી ગયા છીએ.

ડો. નરસિંહભાઈ મગનલાલ પટેલ તે જૂનાં રહસ્યો સરળ ગુજરાતી ભાષામાં બહાર લાવી કારણો આપી વૈજ્ઞાનિક રીતે આપણને આ પુસ્તકમાં વિગતવારથી સમજાવે છે.

આ પુસ્તક વાંચવાથી આપણી આદિ સંજ્ઞાઓનો સાચો અર્થ સાબિતી સાથે સમજાશે અને તેથી આપણી પુરાણી સંસ્કૃતિમાં શ્રદ્ધા વધશે.

The Sanatan Culture has various symbols to represent difficult concepts. These symbols were created by our forefathers. Over thousands of years they have gone through several transformations. In some cases the original concept behind the creation of those symbols has been lost.

In this book **Dr Narsinhbhai Maganlal Patel** brings out the original concepts through research and clear perception. He has presented those lost meanings in a clear and easily understandable language.

Any reader of this extraordinary book will benefit from the new insight brought about by his ground breaking research.

Om, Swastika and Shivalinga